ONDERZOEK NAAR HET MELDINGSPROCES VAN DE OUD-DEFENSIEFOTOGRAAF

6 september 2019

RAPPORT

Onderzoekscommissie meldingsproces oud-Defensiefotograaf

Inhoud

1. Inleiding 2

1.1 Opdracht 2

1.2 Werkwijze 2

1.3 Opbouw 3

1.4 Verhouding met het onderzoek naar de sociaal veilige werkomgeving bij Defensie 4

2. Melden van integriteitsschendingen bij Defensie 5

2.1 Meldingsstructuur 5

2.2 Categorieën integriteitsschendingen 7

2.3 Wanneer is een melding een melding? 8

2.4 De rol van een melder 9

2.5 Vertrouwelijkheid: handelen op basis van 'need-to-know' 9

3. De meldingsstructuur bezien: veel informatie, maar weinig houvast 11

3.1 Structuur, veelvormig, niet erg duidelijk 11

3.2. Niet-ontvankelijkheid 11

3.3 Vertrouwelijkheid 12

4 . Hoe is het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf verlopen? 13

4.1 Signalering en melding bij de Inspecteur- Generaal der Krijgsmacht 13

4.2 Het melden bij de Commandant der Strijdkrachten 14

4.3. Het melden bij de Hoofd Directie Personeel en Directie Juridische Zaken 16

4.4. Het melden bij de Secretaris-Generaal 17

4.5 Gesprek met de hoofddirecteur Personeel 21

4.6. Status van de melding in 2018 22

5. Van 'need-to-know' tot 'recht doen aan alle betrokkenen' in de praktijk 25

5.1 Vertrouwelijkheid 25

5.2 Zorgvuldigheid 28

6. Conclusies en aanbevelingen 33

6.1 Conclusies 33

6.2 Aanbevelingen 35

Bijlage 36

1. Inleiding

1.1 Opdracht

De onderzoekscommissie meldingsproces oud-Defensiefotograaf is op 6 maart 2019 per besluit ingesteld door de staatssecretaris van Defensie. In aanloop naar de publicatie van dit instellingsbesluit is de Tweede Kamer reeds geïnformeerd over de instelling, opdracht en samenstelling van de commissie.[1] De staatssecretaris heeft opdracht gegeven feitelijk onderzoek te verrichten naar de wijze waarop Defensie is omgegaan met de melding van de ex-Defensiefotograaf. Daarnaast heeft zij de onderzoekers verzocht aanbevelingen te doen voor de toekomst betreffende meldingen.
Het instellen van een onderzoek naar het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf is een reactie van de staatssecretaris op het verzoek van de Vaste Kamer Commissie (hierna: VKC) van Defensie van 17 december 2018. De VKC heeft de staatssecretaris verzocht om aan te geven of ze bereid is "onderzoek in te stellen naar hoe de melding van deze fotograaf bij de IGK, CDS en SG uiteindelijk bij de eenheid terecht is gekomen".[2]

De commissie werd gevormd door de heren drs. L. Geut en mr. J.W. Weck. Zij werden ondersteund door een secretaris, mevr. mr. S.I.E. de Graaff, werkzaam bij het ministerie van Defensie. De secretaris is partieel vrijgesteld voor deze opdracht en is voor de inhoudelijke uitoefening van haar taak uitsluitend verantwoording verschuldigd aan leden van de commissie.

Het onderzoek is nadrukkelijk beperkt tot het meldingsproces van de oud- Defensiefotograaf. Het onderzoek van de commissie richt zich dus niet op de misstanden als zodanig die de oud-Defensiefotograaf wenste te melden, maar richt zich op de melding over het meldingsproces. Het onderzoek is feitelijk van aard: hoe is het meldingsproces verlopen? De opdracht is gekoppeld aan een termijn van drie maanden, die in overleg met de staatssecretaris kan worden verlengd. Het verzamelen van de schriftelijke correspondentie nam reeds enige tijd in beslag en het spreken van alle betrokkenen was om agenda-technische redenen van zowel de commissie als de gesprekspartners niet mogelijk binnen de gegeven termijn van drie maanden. Op verzoek van de commissie is deze termijn verlengd tot zes maanden.

1.2 Werkwijze

Conform het bepaalde in het instellingsbesluit heeft de commissie gehandeld met inachtneming van het Protocol Interne Onderzoeken Defensie (SG-Aanwijzing 989).

De commissie heeft de betrokkenen verzocht om alle schriftelijke communicatie (zowel intern als extern), die betrekking heeft op de melding en/of het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf, te overleggen aan de commissie. Alle betrokkenen hebben op dit verzoek gereageerd en hebben mails en brieven met betrekking tot het onderwerp aan de commissie toegezonden. In voorkomend geval heeft de commissie naar aanleiding van de gesprekken of het bestudeerde materiaal aanvullende stukken ontvangen, waaronder – naast mailwisselingen – printscreens van sms-berichten en een tweetal foto's.

Een tweetal betrokkenen is niet langer in dienst is bij het ministerie. Aan hen kon geen verzoek worden gericht tot overlegging van communicatie. Dit manco is getracht op te vullen door het verzoek te richten aan het onderdeel waarvoor zij, ten tijde van hun betrokkenheid bij het meldingsproces, werkzaam waren. Daarnaast worden de acties van de twee oud-medewerkers inzichtelijk dankzij de schriftelijke stukken die overige betrokkenen in het proces hebben aangeleverd. Tot slot heeft de commissie getracht om contact te leggen met de twee medewerkers met het verzoek om hen te spreken. Een oud-medewerker heeft aan dit verzoek gehoor gegeven; de andere medewerker was niet bereid om in contact te treden met de commissie. Op dit punt is de commissie dus niet in de gelegenheid gesteld om vragen te stellen te aanzien van het ontvangen materiaal of om hoor-en wederhoor toe te passen op verklaringen die betrekking hebben op het (al dan niet) handelen van deze medewerker.

De commissie heeft het beginsel van hoor- en wederhoor toegepast. In het onderzoek is niettemin gebleken dat er feiten zijn die niet zijn vast te stellen, vanwege afwijkende of tegenstrijdige verklaringen. Indien dit het geval is, wordt dat expliciet benoemd in het rapport. Van alle gesprekken is zakelijk verslag opgesteld, dat aan betrokkenen is voorgelegd. Zij zijn in de gelegenheid gesteld om feitelijke onjuistheden te corrigeren en eventuele toevoegingen te doen.

[1] Brief van de Staatssecretaris van Defensie d.d. 20 februari 2019 (Kamerstuk 35 000 X, nr. 101).
[2] Verzoek om reactie op bericht "Drentse Defensiefotograaf legt misdragingen van Nederlandse mariniers in Tsjaad vast op video", 17 december 2018 (2018Z23987/2018D60258).

De commissie heeft alle stukken gearchiveerd en stelt dit archief ter beschikking van het archief van de Bestuursstaf van het ministerie van Defensie. Het archief bevat het schriftelijke materiaal dat is overlegd aan de commissie, de gespreksverslagen en de data waarop de gesprekken hebben plaatsgevonden, alsmede het logboek van de secretaris dat een overzicht biedt van de momenten waarop schriftelijke communicatie heeft plaatsgevonden in het kader van het onderzoek.

1.3 Opbouw

1.3.1 Onderzoek

Ten behoeve van het onderzoek heeft de commissie zich op drie dimensies van het meldingsproces gericht.

1. Structuur. Welke functionarissen, respectievelijk instanties, vormden de meldingsstructuur ten tijde van het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf?
2. Processen. Hoe verliepen de contacten tussen de oud-Defensiefotograaf en defensie? Welke relaties bestonden er tussen de verschillende betrokken personen/instanties? Welke samenwerking was er? In welke mate was er sprake van scheiding van verantwoordelijkheden en informatiepositie? Hoe was de veiligheid van de melder geborgd?
3. Cultuur. Hoe is er omgegaan met de oud-Defensiefotograaf? Welke mate van alertheid is er? Hoe is de verhouding tussen de formele, juridische kant van het meldingsproces en de bejegening van de melder?

De opbouw van het onderzoek is in elk gesprek van de commissie met betrokkenen aan bod gekomen en toegelicht. De vragen die gesteld zijn aan betrokkenen richtten zich ook op deze drie dimensies.

1.3.2 Rapport

In hoofdstuk 2 wordt de meldingsstructuur anno 2017 feitelijk beschreven.[3] Hoofdstuk 3 analyseert deze structuur. Hoofdstuk 4 bevat een feitelijk beschrijving van het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf. De analyse van dit proces volgt in hoofdstuk 5.

Bij deze analyse staan twee begrippen centraal: vertrouwelijkheid en zorgvuldigheid. Het belichten van het begrip ‘vertrouwelijkheid’ is van belang, omdat de oud-Defensiefotograaf meent dat Defensie niet in staat is geweest om een veilige meldomgeving te creëren. De vraag van de VKC van Defensie, die aanleiding heeft gegeven voor dit onderzoek, raakt ook aan het begrip vertrouwelijkheid, omdat het betrekking heeft op de kring van personen die op de hoogte is gesteld van de melding. Voor het nader onderzoeken van het begrip ‘zorgvuldigheid’ is gekozen, omdat dit een overkoepelende term vormt waarmee de bevindingen rondom de attitude in het meldingsproces goed naar voren kunnen worden gebracht.

Gelet op het feit dat de VKC van Defensie verzocht heeft om het onderhavige onderzoek, is het rapport geschreven met het oog op openbaarmaking daarvan. Dat wil zeggen dat getracht is de inhoud begrijpelijk te maken voor niet-ingewijden, door bijvoorbeeld veelvoorkomende termen binnen Defensie van nadere toelichting te voorzien. Daarnaast bevat het rapport geen persoonsgegevens. Dit neemt niet weg dat sommige functionarissen direct herleidbaar zullen zijn naar een persoon, omdat hun functienaam uniek is. Naar analogie van de jurisprudentie met betrekking tot de Wet openbaarheid bestuur is in dit rapport ervoor gekozen om unieke functienamen wel te noemen, omdat deze medewerkers wegens hun functie in de openbaarheid treden.

In tegenstelling tot het rapport, zijn de gespreksverslagen en de schriftelijke correspondentie die betrokkenen aan de commissie hebben overlegd, niet geschikt om openbaar te maken vanwege de (personeels)vertrouwelijk aard daarvan. De gesprekken die de commissie heeft gevoerd zijn vertrouwelijk. Dit is ook aan betrokkenen toegezegd. Wel worden in dit rapport (stukken uit) relevante mails geciteerd. Dit is noodzakelijk om een feitelijke weergave te kunnen bieden van het meldingsproces. Samenvatten van schriftelijke communicatie brengt het risico op onjuiste interpretatie hiervan met zich mee. Om dit te voorkomen, is ervoor gekozen om enkele stukken geanonimiseerd over te nemen in dit rapport.

[3] Hoofdstuk 2 is in concept aan de COID voorgelegd met het verzoek om te bezien of het een correcte weergave betreft van de meldingsstructuur zoals deze gold in 2017. Naar aanleiding van de reactie van de COID is het hoofdstuk op enkele punten aangepast of aangevuld.

1.4 Verhouding met het onderzoek naar de sociaal veilige werkomgeving bij Defensie

Het onderhavige onderzoek heeft plaatsgevonden nadat de commissie Giebels grondig onderzoek heeft verricht naar een sociaal veilige werkomgeving bij Defensie. Hiertoe heeft de commissie 92 melders betrokken in haar onderzoek.[4] Het rapport van het laatstgenoemde onderzoek is in oktober 2018 uitgebracht. Een belangrijke conclusie van de commissie Giebels is dat niet melden de meest verstandige keuze is voor medewerkers bij Defensie. Naar aanleiding van dit rapport heeft de staatssecretaris van Defensie diverse aanpassingen van de meldingsstructuur aangekondigd, die op het moment van schrijven van het onderhavige rapport gerealiseerd worden.[5] In de gesprekken die de commissie met betrokkenen heeft gevoerd is ook meermaals verwezen naar de toekomstige wijzigingen.

Daarnaast heeft het onderhavige onderzoek naar het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf zich afgespeeld in de periode waar de commissie Giebels al onderzoek naar heeft gedaan. In dit rapport wordt daarom op diverse plekken verwezen naar hetgeen reeds bekend is binnen Defensie dankzij het rapport van de commissie Giebels. Sommige constateringen zullen geen verbazing wekken omdat de commissie Giebels deze ook heeft geconstateerd. Dit laat onverlet dat het onderhavige onderzoek naar het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf geheel op zijn eigen merites is beoordeeld en daarom ook op specifieke punten kan afwijken van hetgeen de commissie Giebels heeft geconcludeerd.

[4] Giebels, 'Onderzoek naar een sociaal veilige werkomgeving bij Defensie' (2018), p. 14

[5] Zie de brieven van 12 december 2018 (Kamerstuk 35 000 X, nr. 85) en 1 februari 2019 (Kamerstuk 35 000 X, nr. 85) van de staatssecretaris van Defensie aan de Tweede Kamer.

2. Melden van integriteitsschendingen bij Defensie

Dit hoofdstuk geeft de meldingsstructuur weer en de wijze waarop de diverse betrokkenen in een meldingsproces hier uitvoering aan dienden te geven binnen Defensie in 2017. Dit is gebaseerd op diverse bronnen, zoals instructies en handreikingen voor leidinggevenden en medewerkers, die openbaar toegankelijk zijn voor medewerkers van Defensie via intranet. Een (beperkt) aantal van deze informatiebronnen is gepubliceerd in 2018: dat betekent dat zij voor een deel nog niet kenbaar waren ten tijde van het meldingsproces waar dit onderzoek betrekking op heeft. De meldingsstructuur is in 2018 echter niet gewijzigd.[6] De bronnen uit 2018 geven dus invulling aan de(zelfde) meldingsstructuur als waar dit onderzoek betrekking op heeft. De commissie heeft die bronnen mede gebruikt voor dit onderzoek .

2.1 Meldingsstructuur

In deze paragraaf wordt uiteengezet hoe je als medewerker van Defensie melding maakt van een sociaal onveilige situatie, wat van een leidinggevende en een melder vervolgens verwacht wordt en welke mogelijkheden er zijn om een melding in behandeling te nemen.

2.1.1 Melden doe je bij de leidinggevende, of bij het meldpunt integriteit Defensie.

Een medewerker kan op meerdere plekken melding maken van een integriteitsschending. Uitgangspunt is dat de medewerker meldt bij diens leidinggevende.[7] Dit kan mondeling of schriftelijk gebeuren, of via het aanmaken van een zgn. Melding van Voorval (MVV). Het 'Meldingen Van Voorvallen'-systeem is een digitaal registratiesysteem voor het melden van voorvallen van allerlei aard, van bedrijfsongevallen tot misstanden. Een melding die is ingediend in het MVV-systeem komt terecht bij de 'transactieafhandelaar'. Dit is doorgaans het bevoegd gezag. De transactieafhandelaar beoordeelt de melding. Na goed- of afkeuring van de melding worden automatisch de hogere leidinggevenden en andere belanghebbenden, waaronder bij integriteitsschendingen de Centrale Organisatie Integriteit Defensie (hierna: COID), per e-mail geïnformeerd. In aanvulling op deze digitale verspreiding geldt dat: "Naast de informatievoorziening via het meldingssysteem wordt de Secretaris-Generaal van geval tot geval formeel en informeel door de hoofden van de defensieonderdelen op de hoogte gesteld."[8]
De commissie Giebels concludeert hierover:

"Als je wilt dat er onderzoek gedaan wordt of formele actie wordt ondernomen, moet je melding maken of een klacht indienen. Dit heeft echter altijd een brede verspreiding binnen de defensieorganisatie tot gevolg en het is lastig dit te doen zonder de leidinggevende en/of het BG (*bevoegd gezag)* hierbij te betrekken. Het BG houdt vervolgens ook een sleutelfunctie in het verdere proces."[9]

Indien de medewerker niet terecht kan of wil bij zijn leidinggevende (of een hogere leidinggevende), kan gemeld worden bij het Meldpunt Integriteit Defensie (hierna: MID) van de COID.[10] Dit kan telefonisch of per mail. In het proces tot het doen van een melding kan de medewerker ondersteuning vragen van diverse personen, zoals een vertrouwenspersoon. Voor zowel een melding gedaan bij de leidinggevende, als een melding bij het MID, geldt dat het bevoegd gezag verantwoordelijk is voor een zorgvuldige afhandeling van de melding. Concreet betekent dit dat ook een melding die is ingediend bij het MID uiteindelijk, door tussenkomst van een adviseur van de COID, in de lijn zal worden behandeld indien een melder diens melding door wil zetten. De COID stemt met de melder af op welk niveau de melding moet worden belegd. De COID heeft zelf geen onderzoeksbevoegdheid.

De COID maakt in de meldingsstructuur onderscheid tussen *formele meldingen* en meldingsinstanties en *informele contacten* die de melder kunnen verwijzen naar de formele meldinstanties.[11] Kort gezegd wordt iedereen die advies en ondersteuning

[6] Zoals in de inleiding reeds geschetst zijn er wel in 2018 voornemens geuit door de staatssecretaris van Defensie om de structuur aan te passen.
[7] In dit hoofdstuk is ervoor gekozen om één term te gebruiken en niet (ook) te spreken van commandant, wat synoniem is aan leidinggevende.
[8] SG- Aanwijzing 984, 'Uitvoering van het integriteitsbeleid Defensie'(v2017), p. 26
[9] Giebels, 'Onderzoek naar een sociaal veilige werkomgeving bij Defensie' (2018), p. 64
[10] Het meldpunt wordt losgekoppeld van de COID en wordt als bijzondere organisatie-eenheid rechtstreeks onder de SG gepositioneerd, zie de brief van de Staatssecretaris van Defensie d.d. 1 februari (Kamerstuk 35000 X, nr. 86).
[11] COID, 'Hoe kan een medewerker melding maken van een (vermoeden) van integriteitsschending'(2017) .

biedt aan de medewerker bij het proces van het doen van een formele melding beschouwd als informeel contact. Hieronder valt een vertrouwenspersoon, maar dit kan bijvoorbeeld ook de IGK of een geestelijk verzorger zijn. Contact met een vertrouwenspersoon is vertrouwelijk en laatstgenoemde heeft een intern verschoningsrecht. Contactmomenten met vertrouwenspersonen zijn geen melding, maar worden wel anoniem – per categorie – geregistreerd. De COID noemt dit 'signalen'.[12] De medewerker beslist of hij een formele melding indient.

2.1.2 De leidinggevende bepaalt

Op het moment dat een melding het bevoegd gezag (dit is dikwijls de leidinggevende) bereikt, is diegene verantwoordelijk en aan zet om actie te ondernemen. Als een melding nog niet is ingediend in het MVV-systeem, registreert hij zelf de melding, zonder persoonsgegevens of peoplesoftnummer (*red:* registratienummer van medewerkers binnen Defensie) te vermelden.

Vervolgens maakt het bevoegd gezag een keuze voor de afhandeling van een melding. De leidinggevende kan zich hierbij laten adviseren door de COID. Er wordt gekeken of, en zo ja, wat er al gedaan is om de kwestie op te lossen en er wordt uitgegaan van de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit. De interne aanwijzing integriteitsbeleid noemt hier vier mogelijke opties: een goed gesprek (eventueel breder dan alleen met de melder, zoals een workshop binnen de eenheid), conflictbemiddeling, intern Defensie onderzoek of strafrechtelijk onderzoek.[13]

Als wordt gekozen voor een intern onderzoek, wordt de leidinggevende - als bevoegd gezag - beschouwd als opdrachtgever van dit onderzoek.[14] In dit geval dienen de gedragingen dan volgens de leidinggevende voldoende concreet te zijn en onderzoek te behoeven.[15] Om te bepalen of er sprake is van een concreet vermoeden van een integriteitsschending, kan het nodig zijn om "een 'vooronderzoek' of 'oriënterend onderzoek' uit te voeren om meer informatie te verzamelen.". [16] Oftewel "van een oriënterend onderzoek is sprake als een melding nog onvoldoende fundament heeft om een onderzoek te rechtvaardigden. Het is het veredelen van de melding, zoals het discreet verifiëren van gegevens of een nader gesprek met de melder."[17] Op een andere informatiekaart voor leidinggevenden staat juist dat leidinggevenden niet zelf op onderzoek moeten gaan, omdat dit een onveilige situatie kan creëren.[18]

2.1.3 Verloop van een melding

De commissie heeft in het informatiemateriaal niet kunnen vinden wat er van het bevoegd gezag verwacht wordt op het moment dat een melding niet leidt tot een vervolgstap, omdat de melding bijvoorbeeld niet-ontvankelijk is. Wel wordt in de verschillende informatiebronnen meer algemeen gesteld dat melders adequaat geïnformeerd moeten worden over de genomen acties naar aanleiding van hun melding. Het is niet duidelijk of ook het uitblijven van acties daaronder valt.[19] Indien het een melding misstand in de zin van de Klokkenluidersregeling (zie verder §2.2) betreft, dient het bevoegd gezag de melder 'zo spoedig mogelijk schriftelijk en gemotiveerd' te informeren als het onderzoek achterwege blijft.[20]

Vanaf het moment dat er wel een onderzoek is gestart naar aanleiding van een melding heeft een melder in beginsel geen rol meer. In dit geval geldt: 'Het is behoorlijk om de melder, minimaal op hoofdlijnen te informeren'.[21] Daarmee wordt bedoeld dat de bevindingen en conclusies van het onderzoek met de melder gedeeld worden. Indien het een onderzoek naar een vermoeden van een misstand betreft, is het bevoegd gezag eveneens op grond van de Klokkenluidersregeling verplicht om de melder te informeren over de uitkomst van het onderzoek.

[12] Ministerie van Defensie, 'Jaarverslag Integriteit Defensie 2017' (2018), p. 9.
[13] SG- Aanwijzing 984, 'Uitvoering van het integriteitsbeleid Defensie' (2017), p. 22.

[14] De kaders die gelden bij het uitvoeren van een intern onderzoek zijn beschreven in een interne aanwijzing de SG A/989. Volgens die regeling wordt onder "commandant" verstaan de commandant of leidinggevende als omschreven in de Regeling aanwijzing commandanten Defensie (MP 31-101, regelingnummer. 1210b).
[15] COID, 'Keuze voor een procedure: behandeling door intern Defensieonderzoek of COG bij ongewenst gedrag' (2017), p. 2.
[16] COID, 'Onderzoek en nu? Over integriteitsonderzoeken bij Defensie' (2018), p. 10.
[17] COID en DCo, 'Communicatie bij interne onderzoeken' (2016), p. 8.
[18] COID, 'Informatiekaart reageren op integriteitskwesties: voor leidinggevenden en opleiders' (2017), p. 2.
[19] SG- Aanwijzing 984, 'Uitvoering van het integriteitsbeleid Defensie' (2017), p. 24. Uit navraag bij de COID blijkt overigens dat dit wel het geval is.
[20] Conform artikel 10, tweede lid, Interne klokkenluidersregeling Rijk, Politie en Defensie.
[21] COID, 'Keuze voor een procedure: behandeling door intern Defensieonderzoek of COG bij ongewenst gedrag' (2017), p. 2.

2.1.4 Attitude in het meldingsproces

In de richtlijnen voor leidinggevenden wordt specifiek aandacht besteed aan de bejegening richting degene die meldt of klaagt:

"Bij een signaal, melding of klacht over sociaal onveilige werkomgeving, ongewenst gedrag of andere integriteitskwesties zijn de aandachtspunten: zorgvuldigheid, tijdigheid, passende maatregelen, communicatie en 'maatwerk indien nodig'. Het uitgangspunt daarbij is dat 'recht wordt gedaan aan alle betrokkenen', de doelstelling ervan is 'leren van fouten' en de stelregel is 'leren als het kan en handhaven als het nodig'." [22]

Met betrekking tot het behandelen van klachten wordt hierover voorgeschreven:

"Daar past een open houding van de defensieorganisatie bij. Een snelle reactie, begrip en een vriendelijk woord kunnen soms wonderen verrichten. Uitgangspunten bij klachtbehandeling zijn een mensgerichte benadering, liever de telefoon oppakken dan schriftelijk afhandelden, doorvragen naar de achtergrond van de klacht en streven naar een wederzijds aanvaardbare en redelijke oplossing." [23]

2.1.5 Mogelijkheden om extern te melden

Als een medewerker van Defensie niet tevreden is met de behandeling van zijn melding, kan hij – na intern de meldprocedure te hebben doorlopen – terecht bij de Nationale Ombudsman of het Huis voor Klokkenluiders. Ook kan via de Vertrouwenslijn (anoniem) gemeld worden. Deze laatste optie bestond ook al in 2017, maar daar blijkt in die periode geen ruchtbaarheid aan te zijn gegeven in het informatiemateriaal voor melders binnen Defensie.[24]

2.2 Categorieën integriteitsschendingen

In de handreikingen en leidraden worden verschillende termen gebruikt wanneer het gaat om meldingen die betrekking hebben op integriteit. "Meld ongewenst gedrag of een integriteitsschending bij je leidinggevende" is te lezen op intranet. In het onderzochte meldingsproces wordt telkens gesproken over (vermeende) misstanden. Het gebruik van verschillende definities kan vragen oproepen: wat is het verschil tussen deze (bij eerst lezing vergelijkbare) begrippen en welke procedure geldt dan? In deze paragraaf wordt ingegaan op de verschillende definities en gevolgen.

Integriteitsschendingen worden binnen Defensie als volgt omschreven:

"Wat zijn integriteitsschendingen?

Ongewenste omgangsvormen ten opzichte van elkaar; hierbij kunt u denken aan pestgedrag, intimidatie, ongewenste seksuele toenadering, discriminatie, stalking, kwaadspreken en agressie.

Daarnaast gaat het ook om handelingen die de belangen en het imago van de organisatie kunnen schaden. Voorbeelden hiervan zijn: misbruik van defensiemiddelen en –faciliteiten en informatie, de schijn van belangenverstrengeling, vriendjespolitiek, fraude, diefstal etc."[25]

Integriteitsschending is dus een breed begrip. Er bestaan diverse categorieën integriteitsschendingen, zoals ongewenst gedrag of een financiële schending.[26] In het MVV-systeem kan worden aangekruist wat voor soort integriteitsschending het betreft. Ongewenst gedrag is een vorm van een integriteitsschending. Indien een medewerker zelf ongewenst gedrag ervaart, kan hij een klacht indienen. Andere type integriteitsschendingen (zoals misbruik van middelen door een collega) staan niet

[22] COID, 'Managen van integriteit: Leidraad voor leidinggevenden om integriteit te organiseren'(2017), p. 31.
[23] DJZ, 'Werkinstructie klachten procedure defensie' (2016).
[24] Brief van de staatssecretaris van Defensie aan de Tweede Kamer d.d. 1 februari 2019 (Kamerstuk 35 000 X, nr. 85)
[25] COID, 'Managen van integriteit: de integriteitsdialoog' (2016), p. 3.
[26] SG-Aanwijzing 005 'Melden van voorvallen' (2016), p. 24.

open voor klachten, maar een medewerker kan daarover wel weer een melding indienen. De reikwijdte van het onderzoek van de commissie ziet niet op het klachtenproces en wordt verder buiten beschouwing gelaten. [27]

Naast integriteitsschendingen komt ook de term 'misstanden' voor. Het woord 'misstand' wordt bij Defensie voornamelijk gebruikt voor zaken die vallen onder de Klokkenluidersregeling Rijk, Politie en Defensie, een zgn. Klokkenluiders-melding[28]. Dat betekent dat wanneer een melder melding maakt van een vermoeden van een misstand, diegene onder de bescherming van de Klokkenluidersregeling valt. Deze bescherming houdt in dat een melder niet benadeeld mag worden in zijn rechtspositie door de werkgever wanneer een melding op een goede manier gedaan wordt. Overigens schrijft de interne Defensie aanwijzing inzake integriteitsbeleid meer algemeen voor dat een melder die ter goeder trouw meldt, hier geen nadelige gevolgen van mag ondervinden.[29]

De definitie die in de Klokkenluidersregeling voor het begrip 'vermoeden van een misstand' wordt gebruikt, luidt:

"het vermoeden van een werknemer, dat binnen de organisatie waarin hij werkt of heeft gewerkt of bij een andere organisatie indien hij door zijn werkzaamheden met die organisatie in aanraking is gekomen, sprake is van een misstand voor zover:

1°. het vermoeden gebaseerd is op redelijke gronden, die voortvloeien uit de kennis die de werknemer bij zijn werkgever heeft opgedaan of voortvloeien uit de kennis die de werknemer heeft gekregen door zijn werkzaamheden bij een ander bedrijf of een andere organisatie, en

2°. het maatschappelijk belang in het geding is bij de schending van een wettelijk voorschrift, een gevaar voor de volksgezondheid, een gevaar voor de veiligheid van personen, een gevaar voor de aantasting van het milieu, een gevaar voor het goed functioneren van de openbare dienst of een onderneming als gevolg van een onbehoorlijke wijze van handelen of nalaten."[30]

Bij vermoedens van misstanden in de zin van deze regeling is altijd het maatschappelijk belang in het geding. Misstanden kunnen fysieke of sociale veiligheid betreffen. Een misstand inzake sociale veiligheid valt onder de bredere noemer van integriteitsschending. [31] Dus kort gezegd is een misstand sociale veiligheid altijd een integriteitsschending, maar een integriteitsschending is niet altijd een misstand.

Een medewerker moet in beginsel eerst intern Defensie melden. Dit gebeurt volgens de procedure zoals beschreven in §2.1, dus volgens de meldingsstructuur die geldt voor alle (vermoedens van) integriteitsschendingen. Een uitzondering hierop is de situatie waarin dat in redelijkheid niet kan worden verwacht van een melder, bijvoorbeeld omdat de hoogste leidinggevende van de organisatie betrokken is bij de vermoede misstand. In zo'n geval kan een melder zich direct wenden tot het Huis voor Klokkenluiders.

2.3 Wanneer is een melding een melding?

Zoals in §2.1 al aan bod kwam, wordt onderscheid gemaakt tussen 'signalen' en formele meldingen. In een informatiekaart voor leidinggevenden is opgenomen dat het voor medewerkers niet altijd duidelijk is hoe zij moeten aangeven dat ze zijn geconfronteerd met ongewenst gedrag. Ze kunnen spreken over een klacht, een melding en in andere gevallen is er niet specifiek gekozen voor een bepaalde kwalificatie. Het gesprek dat de leidinggevende met de melder van het ongewenst gedrag heeft moet duidelijk maken wat de medewerker precies voor ogen heeft met zijn klacht of melding.[32] In het informatiemateriaal waar de commissie middels intranet toegang toe heeft, wordt niet duidelijk waar een melding aan moet

[27] Giebels, 'Onderzoek naar een sociaal veilige werkomgeving bij Defensie' (2018), p. 25.
[28] Giebels, 'Onderzoek naar een sociaal veilige werkomgeving bij Defensie' (2018), p. 81.
[29] SG- Aanwijzing 984, 'Uitvoering van het integriteitsbeleid Defensie' (2017), p. 19.
[30] COID, 'Managen van integriteit: de integriteitsdialoog' (2016).
[31] Dit blijkt ook uit het overzicht geregistreerde formele meldingen uit 2017, zie ministerie van Defensie, 'Jaarverslag Integriteit Defensie 2017' (2018), p. 11.
[32] COID, 'Keuze voor een procedure: behandeling door intern Defensieonderzoek of COG bij ongewenst gedrag' (2017), p. 2.

voldoen wil er sprake zijn van een 'formele' melding. De commissie heeft in de beschikbare brochures en in de aanwijzingen dan ook niet terug kunnen vinden wanneer een melding ongegrond of niet- ontvankelijk is.

De Klokkenluidersregeling schrijft ook niet voor waar een melding van een (vermeende) misstand aan moet voldoen. Het lijkt in ieder geval te moeten gaan om een kwestie die een vermoeden van een misstand betreft (en geen bagatelkwestie is) en is ingediend bij de instantie die bevoegd is om hem in behandeling te nemen.

2.4 De rol van een melder

Een melder heeft aan het begin van het meldingsproces een belangrijke rol. In de interne defensie brochures wordt de rol als volgt omschreven:

'Van u wordt verwacht dat u open en eerlijk vertelt wat u weet over het gemelde incident of voorval en dat u zo concreet mogelijk bent. Doel is een zo'n volledig mogelijk beeld van de situatie te krijgen, om passende vervolgstappen te kunnen bepalen. Ook wordt van u verwacht dat u tijdens het onderzoek geen inhoudelijke informatie deelt met anderen, met uitzondering van uw vertrouwenspersoon of raadsman. Dit is belangrijk om het onderzoek niet te verstoren of anderen te beïnvloeden.'[33]

Indien het een melding van een misstand betreft, wordt verwacht dat een melder 'te goeder trouw' en 'naar behoren' meldt, wil hij in aanmerking komen voor rechtsbescherming. De nota van toelichting bij de Klokkenluidersregeling beschrijft dat er sprake moet zijn van procedureel en materieel zorgvuldig handelen. Dit betekent respectievelijk dat de melder eerst intern meldt, tenzij dat niet in redelijkheid van hem verwacht kan worden en dat de melder een op redelijke gronden gebaseerd vermoeden heeft dat de desbetreffende feiten juist zijn. [34]

2.5 Vertrouwelijkheid: handelen op basis van 'need-to-know'

Degenen die een melder kunnen ondersteunen en adviseren bij het doen van een melding (in §2.1 de 'informele' contacten genoemd) werken op basis van vertrouwelijkheid. Voorts hebben ze een geheimhoudingsplicht en een intern verschoningsrecht. De organisatie kan hen niet verplichten om de informatie die zij uit hoofde van hun functie hebben gekregen, te delen. Dit verschoningsrecht is niet absoluut; indien er sprake is van een verdenking van een strafbaar feit zullen deze vertrouwenspersonen wel informatie moeten verschaffen. Ook bij het MID wordt de melding vertrouwelijk behandeld.

Een leidinggevende die geconfronteerd wordt met een melding wordt aangeraden om indien nodig andere adviseurs te raadplegen, zoals een juridisch of p&o-adviseur. De COID kan gedurende het hele proces adviseren. Een leidinggevende dient andere betrokkenen alleen te informeren op "need-to-know basis" [35]. Daarnaast krijgt de leidinggevende de instructie om "geen volledige vertrouwelijkheid te beloven. Met sommige zaken zult u wat moeten doen". [36] Dit wordt bevestigd in een stappenplan voor leidinggevenden waar onder stap 1 ("geef inzicht in uw rol in deze integriteitskwestie") staat: "U zult zorgvuldig met de melding omgaan, maar u kunt geen onvoorwaardelijke professionele vertrouwelijkheid beloven"[37]. Een leidinggevende wordt dan ook aangeraden om de melder te verwijzen naar de mogelijkheid om eerst contact op te nemen met een functionaris met een intern verschoningsrecht zoals een vertrouwenspersoon, indien hij wordt benaderd "in vertrouwen".[38] Dit lijkt ook te gelden indien een melder zijn melding doet bij het Meldpunt. "Bij dit contactmoment [*red:* met het meldpunt] wordt met de melder nagegaan of het in de lijn opgepakt moet worden of dat de melder wenst dat dit met een VP [red: vertrouwenspersoon] vertrouwelijk wordt besproken".[39]
Ook de Klokkenluidersregeling bevat een bepaling over vertrouwelijkheid. Daarin is vastgelegd dat degenen die betrokken zijn bij de behandeling van de melding, vertrouwelijk met de melding en de identiteit van de melder omgaan. Volgens de toelichting betreft het hier "de fase van de officiële melding en het in gang zetten van een onderzoek". Een uitzondering op

[33] COID, 'Onderzoek en nu? Over integriteitsonderzoeken bij Defensie'(2018), p. 7.
[34] Nota van toelichting bij de Interne Klokkenluidersregeling Rijk, Politie en Defensie (Stb. 2016, 542), p. 12.
[35] COID, Leidraad integriteitskwesties (2017).
[36] COID, 'Informatiekaart reageren op integriteitskwesties: voor leidinggevenden en opleiders' (2017), p. 2.
[37] COID, Leidraad integriteitskwesties (2017).
[38] COID, Leidraad integriteitskwesties (2017). Enkel indien vertrouwenspersonen strafbare feiten horen, moeten zijn hier melding van maken.
[39] COID, 'Hoe kan een medewerker melding maken van een vermoeden van integriteitsschending?' (20-11-2017) nota.

deze vertrouwelijkheid vormt de plicht van de ambtenaar om aangifte te doen van bepaalde misdrijven (artikel 160 en 162 Wetboek van Strafvordering).

Vertrouwelijkheid is niet hetzelfde als anonimiteit. Het anoniem melden van integriteitsschendingen is mogelijk door anoniem het meldpunt te bellen of te mailen met een niet herleidbaar mailadres. Deze informatie kan de commissie echter op intranet niet terug vinden. Met betrekking tot het registeren van een voorval in het MVV-systeem staat in een interne Defensieaanwijzing dat dit anoniem kan gebeuren door een derde het voorval te laten registreren.[40] Daarnaast kan het melden van misstanden in de zin van de Klokkenluidersregeling anoniem plaatsvinden via de Coördinator vertrouwenspersonen (CVP). Een CVP stuurt het netwerk van vertrouwenspersonen binnen een Defensieonderdeel aan. Diegene zal in dat geval als intermediair fungeren tussen melder en het bevoegd gezag. [41] De CVP neemt geen meldingen aan. Defensie heeft voorgeschreven in haar interne regelgeving dat degene bij wie zo'n melding wordt gedaan per direct het hoofd Defensieonderdeel, de SG en de COID op de hoogte brengt, conform de Klokkenluidersregeling.

[40] SG-Aanwijzing 005 'Melden van voorvallen' (2016), p. 7.
[41] SG- Aanwijzing 984, 'Uitvoering van het integriteitsbeleid Defensie' (2017), p. 24.

3. De meldingsstructuur bezien: veel informatie, maar weinig houvast

In hoofdstuk 2 is de meldingsstructuur anno 2017 geschetst. Daarbij is specifiek ingegaan op de vraag wat een integriteitsschending is, bij wie gemeld kan worden en hoe gehandeld kan worden wanneer een melding eenmaal ingediend is en wat de rol van een melder is. Bij de beschrijving van de meldingsstructuur is de commissie een aantal zaken opgevallen. Die worden in dit hoofdstuk besproken. In hoofdstuk 4 wordt vervolgens het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf besproken.

3.1 Structuur, veelvormig, niet erg duidelijk

De meldingsstructuur kent veel spelers. Een beperkt aantal maakt echter deel uit van het formele proces (de melder, het bevoegd gezag en dikwijls de COID). Dit komt duidelijk naar voren in de communicatie over de meldingsstructuur. De invulling van de structuur is evenwel lastig te doorgronden. Het valt de commissie op dat er veel informatiemateriaal beschikbaar is voor leidinggevenden over het omgaan met meldingen van vermeende integriteitsschendingen. Zo eindigt de 'Leidraad voor commandanten en leidinggevenden hoe te handelen bij een signaal, melding of klacht over sociaal onveilige werkomgeving' (2017) met het benoemen van wel tien brochures voor de leidinggevende en een link naar een intranetpagina voor andere relevante informatie[42]. Dit maakt de meldingsstructuur in de uitvoering niet duidelijker. De status van deze bronnen is bovendien niet duidelijk (geldt de brochure uit 2015 nog als hij nu op intranet te vinden is?), evenals de verhouding tussen de bronnen. Ook staan er verwijzingen in bronnen (de SG-aanwijzing 984 verwijst bijvoorbeeld naar de SG- Aanwijzing 005 t.a.v. anoniem melden) waardoor een lezer meerdere documenten moet raadplegen alvorens hij een compleet beeld heeft.

Meerdere brochures, handreikingen en ander informatiemateriaal brengen als risico met zich mee dat ze niet gelijkluidend en soms zelf tegenstrijdig zijn. Zo wordt er onderscheid gemaakt tussen signalen bij informele contacten en formele meldingen. In een ander document wordt echter erkend dat een melder soms zelf nog niet weet hoe hij het ongewenste gedrag moet kwalificeren en dat daar een gesprek voor nodig is met de leidinggevende. Als de melder vervolgens het ongewenste gedrag bespreekt met zijn leidinggevende, is er dan sprake van een formele melding (want het wordt met bevoegd gezag besproken) of is het dan nog een signaal? Ook de tegenstrijdige informatie over het al dan niet zelf op onderzoek gaan door een leidinggevende (benoemd in §2.1) springt hierbij in het oog.

Tot slot heeft het de commissie veel tijd gekost om te doorgronden welke procedure voor welk soort integriteitsschending geldt. Dit is lastige materie: wanneer geldt de Klokkenluidersregeling, wanneer kan je een klacht indienen en wanneer is het een 'gewone' melding over een integriteitsschending?[43] De commissie kan zich voorstellen dat voor veel medewerkers het niet mogelijk is om zich op deze manier in te spannen om de structuur te doorgronden. Het kan mogelijk een barrière opwerpen om te melden. Daarbij moet gesteld worden dat veel spelers in het proces (de informele contacten) een melder hierbij kunnen helpen. Toch meent de commissie dat het raadzaam is om in één basisdocument de verschillende opties inzichtelijk te maken, zodat een melder als hij daar behoefte aan heeft ook zelf na kan gaan welk proces geldt voor zijn situatie.

3.2. Niet-ontvankelijkheid

De commissie vindt het een lacune dat niet is beschreven, respectievelijk is vastgelegd, wanneer een melding niet-ontvankelijk of ongegrond is. Niet-ontvankelijkheid kan volgen indien de vermeende melding niet gaat over (een medewerker van) Defensie of onder de verantwoordelijkheid van Defensie valt. Ook zou een melding indienen bij een persoon die daar niet toe bevoegd is (omdat hij geen lijnverantwoordelijkheid heeft ten opzichte van de melder) kunnen leiden tot niet-ontvankelijkheid. Indien er duidelijk geen sprake is van een integriteitsschending, maar een conflict van rechtspositionele aard, of indien de melding op voorhand te weinig concrete (aanwijzingen van) relevante feiten en omstandigheden bevat, zou een melding ongegrond verklaard kunnen worden.[44] In de beschrijving van de uitvoering van de meldingsstructuur wordt de suggestie gewekt dat een medewerker over alles een melding in kan dienen en dat de vervolgstap wordt bepaald aan de

[42] COID, 'Leidraad voor commandanten en leidinggevenden hoe te handelen bij een signaal, melding of klacht over sociaal onveilige werkomgeving, ongewenst gedrag of andere integriteitskwesties' (2017).
[43] Ministerie van Defensie, 'Jaarverslag Integriteit Defensie 2017' (2018), p. 9. Hieruit blijkt dat de term misstand tot 2017 verkeerd werd geïnterpreteerd door vertrouwenspersonen. Het wekt dan ook geen verbazing dat de verschillende definities voor niet-ingewijden lastig te doorgronden zijn.
[44] Modelinstructie Handelswijze integriteitsschendingen binnen het ministerie van Justitie en Veiligheid (2017) p. 14.

hand van de melding. Daarbij wordt niet onderkend dat er meldingen kunnen zijn die niet in behandeling worden genomen, of die niet zullen leiden tot actie. In het kader van verwachtingenmanagement zou het goed zijn om hier in het informatiemateriaal aandacht aan te besteden. Dit voorkomt ook dat meldingen blijven zweven en niet worden afgerond.

3.3 Vertrouwelijkheid

In de beschikbare informatie over de meldingsstructuur valt op dat het begrip 'vertrouwelijkheid' niet wordt gedefinieerd, terwijl er wel aandacht voor wordt gevraagd. Met name in de fase van de 'informele contacten' komt het woord 'vertrouwelijk' terug. Het verbaast de commissie dat in de fase van het doen van een 'formele' melding beschreven wordt dat een leidinggevende geen vertrouwelijkheid kan beloven. De commissie vraagt zich af hoe dit zich verhoudt tot het advies om anderen alleen informeren op 'need-to-know' basis. Niet duidelijk is wat hiermee wordt bedoeld nu de term vertrouwelijkheid niet wordt toegelicht: met welke zaken moet de leidinggevende wat doen, anders dan met de strafbare feiten waar een vertrouwenspersoon ook actie op zou moeten ondernemen? Het informatiemateriaal wekt de indruk dat een melding niet vertrouwelijk bij de leidinggevende terecht kan komen, terwijl de leidinggevende de enige is die actie kan ondernemen naar aanleiding van een melding. Zo wordt een veilige meldomgeving niet gestimuleerd en kan gemakkelijk een impasse ontstaan.

Ten aanzien van anoniem melden constateert de commissie dat het opvallend is dat de mogelijkheid hiertoe wel bestaat. Dat blijkt uit het (concept) Protocol Meldpunt Integriteit Defensie dat de commissie heeft verkregen van een van de betrokkenen in het onderzoek. Dit komt echter niet naar voren uit de informatie die medewerkers op intranet kunnen vinden. Daarbij is het laten registreren via een derde in het MVV-systeem geen oplossing, want dan zal altijd een derde geïnformeerd moeten worden over de melding. Anonieme meldingen zijn lastig om mee om te gaan; dikwijls is een melding herleidbaar naar een specifiek geval en is het niet mogelijk om een melding te behandelen zonder dat de identiteit van de melder bekend wordt. Dit neemt niet weg ook anonieme meldingen, met alle beperkingen, goed zijn om te ontvangen. Wellicht kunnen (een aantal) anonieme meldingen toch leiden tot inzicht in een bepaald probleem, of leidt een anonieme melding bij verdere behandeling tot vertrouwen bij de melder, zodat hij wel zijn identiteit kenbaar wil maken.

4 . Hoe is het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf verlopen?

In de voorgaande hoofdstukken is beschreven hoe de meldingsstructuur in 2017 er – op papier – uit zag en heeft de commissie haar analyse gegeven van deze structuur. Deze beschrijvingen acht de commissie noodzakelijk voor een goed begrip van de onderzoeksopdracht: met kennis van de meldingsstructuur in het achterhoofd wordt in het onderhavige hoofdstuk het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf weergegeven. In hoofdstuk 5 volgt een analyse van de commissie van dit proces.

De commissie heeft het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf gereconstrueerd aan de hand van – met name – de schriftelijke correspondentie die ze heeft ontvangen van de betrokkenen. Uit de stapels briefwisselingen en mails blijkt reeds dat (ook) veel communicatie telefonisch of in persoon is verlopen. Hoewel de commissie de betrokkenen hierover heeft bevraagd in de gesprekken, is het dikwijls niet mogelijk gebleken om te achterhalen wat er precies aan de orde is geweest in het telefonische of persoonlijke contact. Betrokkenen hebben hier verschillende beelden van, of kunnen zich dit niet meer herinneren. In dit hoofdstuk wordt dus het meldingsproces feitelijk beschreven voor zover de commissie daar zicht op heeft gekregen.

Ter verduidelijking voor de lezer is een tijdslijn weergegeven en marge van de pagina's van dit hoofdstuk . Daarnaast is een reconstructie van het meldingsproces te vinden op pagina 24, waarin de verbanden tussen de verschillende trajecten die lopen ten aanzien van de oud-Defensiefotograaf grafisch worden weergegeven.

4.1 Signalering en melding bij de Inspecteur- Generaal der Krijgsmacht

AUG

• **4 augustus 2017** Raadsman stuurt brief aan IGK namens cliënt inzake signalering en bemiddeling

Op **4 augustus 2017** stuurt de raadsman van de oud-Defensiefotograaf een brief aan de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK), met als onderwerp 'signalering alsmede verzoek om bemiddeling'. In deze brief vraagt hij (naast met name rechtspositionele zaken) aandacht voor "de uitzonderlijke situatie waaronder de oud-Defensiefotograaf uitgezonden is geweest". De "uitzonderlijke situatie" van deze fotograaf – zonder collega's te worden uitgezonden, geen voorbereiding en geen, of althans niet toereikende nazorg – wordt in de brief geduid als de situatie die tot PTSS bij de oud-Defensiefotograaf heeft geleid. Deze elementen worden in de brief nader toegelicht. Daarnaast vraagt hij aandacht voor de wijze waarop hij werd en wordt gere-integreerd en de wijze waarop zijn ontslag plaatsvindt. De oud-Defensiefotograaf wendt zich aldus met drie (verschillende) onderwerpen tot de IGK die alle drie een ander vervolg vergen. De brief bevat als bijlage aanvullende gronden van bezwaar die zijn ingediend tegen een besluit van 18 juli 2017, inhoudende een gewijzigde ontslagdatum.

• **11 augustus 2017** Oud-Defensiefotograaf verzoekt IGK te bemiddelen

Vervolgens verzoekt de oud-Defensiefotograaf de IGK op **11 augustus 2017** per mail om te bemiddelen in zijn zaak en in die van de militairen ingeschreven bij dienstencentrum re-integratie. Hier komt op 15 augustus 2017 een ontvangstbevestiging op: de chef kabinet van de IGK geeft aan dat vanwege de zomerperiode na 20 augustus de oud-Defensiefotograaf zo spoedig mogelijk wordt benaderd door een stafofficier. Uit de overlegde mails van de stafofficier IGK blijkt dat hij vanaf 22 augustus 2017 contact heeft opgenomen met casecoördinatie om te informeren of er specifieke nazorgtrajecten zijn om de uitzendervaringen te verwerken.[45] In reactie daarop wordt door casecoördinatie bezien wat de stand van zaken is van een mogelijke herwaardering door het UWV van de situatie van de oud-Defensiefotograaf.

• **28 augustus 2017** Intakegesprek oud-Defensiefotograaf, raadsman en stafofficier IGK

Het intakegesprek tussen de oud-Defensiefotograaf, diens raadsman en de stafofficier IGK vindt plaats op **28 augustus**. Op 6 september 2017 bericht de stafofficier de oud-Defensiefotograaf en de raadsman per mail over drie onderwerpen die ze bij de IGK op tafel hebben gelegd. Dat betreft 1) het verzoek tot stopzetten van de 'administratieve automaat' en in overleg te treden met een bevoegde functionaris die juiste besluiten kan en mag nemen [*red.* dit betreft de ontslagprocedure], 2) het verzoek om een nieuwe UWV-keuring te ondergaan en 3) aandacht vragen voor het proces 'individueel uitzenden' om zo te voorkomen dat er nieuwe

[45] *Red.* de oud-Defensiefotograaf werd al enkele jaren begeleid door casecoördinatie. Dit is een club mensen die maatwerk biedt voor individuele medewerkers die in of door de dienst in de problemen zijn geraakt of in een bijzondere omstandigheid zijn gebracht.

problemen ontstaan. De stafofficier geeft aan dat de bemiddelingsruimte die hij zoekt met name op de eerste twee punten ziet. Hij stelt ten aanzien van die twee punten een plan van aanpak voor, waarvoor hij instemming vraagt aan de oud-Defensiefotograaf en diens raadsman. Op het derde punt gaat hij in dit bericht niet in. Naar aanleiding van het voorstel van de IGK heeft een telefoongesprek plaatsgevonden tussen de stafofficier en de raadsman. Over de datum van dit gesprek en de inhoud bestaan tegenstrijdige aantekeningen en de commissie kan niet vaststellen wanneer dit heeft plaatsgevonden en wat er besproken is.

Op **10 oktober 2017** beëindigt de raadsman de bemiddeling bij de IGK per brief. In de betreffende brief staat:

'Tijdens dat gesprek [*red:* 28 augustus 2017] heeft cliënt aangegeven dat hij misstanden wenste te melden over de wijze waarop met PTSS wordt omgegaan en over gebeurtenissen in uitzending gebieden ten aanzien van de veiligheid en de internationale samenwerking. Gelet op de aard en ernst van de melding heeft cliënt aangegeven dat hij deze niet binnen CLAS [*red:* Commando Landstrijdkrachten] kan doen, maar op een hoger niveau. Op 6 september 2017 heb ik dat telefonisch gelet op de aard en de ernst van de melding nogmaals benadrukt.'

Naar aanleiding van deze brief hebben de raadsman en de stafofficier IGK dezelfde dag, dus op 10 oktober 2017, nog telefonisch contact. Uit de mailwisseling die daarop volgt blijkt dat in dit telefoongesprek naar de visie van de stafofficier IGK 'meer inhoudelijk' de aard van de misstanden aan bod zijn gekomen die de oud-Defensiefotograaf wil melden. Gelet daarop, verwijst de stafofficier van de IGK door naar chef kabinet Defensiestaf (DS).[46] Uit de aantekeningen en de mails van de stafofficier blijkt dat - in zijn beleving - de misstanden tijdens het intakegesprek op 28 augustus 2017 niet aan bod zijn gekomen. Het verzoek aan de IGK richtte zich op het aanstaande ontslag en het re-integratieproces, alsmede het proces van aanwijzen en nazorg van individueel uitgezonden militairen. Met betrekking tot het laatste punt geeft de stafofficier aan in zijn mails richting chef kabinet DS dat hij in contact wilde treden met het Mediacentrum Defensie, maar dat door het overlijden van de commandant het daar nog niet van is gekomen. Hij stelt verder dat "wat nu wel duidelijk is geworden (en bij het eerste gesprek niet) is dat [*red.* de oud-Defensiefotograaf] tijdens diverse uitzendingen dingen heeft gezien die niet door de beugel kunnen. Echte misstanden dus, met name binnen het operationele optreden, anders dan het aanwijs- en nazorg proces". Tot slot meldt de stafofficier van de IGK dat de casecoördinator een dag later, op 11 oktober 2017, contact zal opnemen met de raadsman.

OKT

10 oktober 2017 • Raadsman beëindigt bemiddeling IGK

De stafofficier IGK verwijst de raadsman naar chef kabinet DS

Raadsman neemt contact op met chef kabinet DS

11 oktober 2017 • Chef kabinet DS vraagt aan collega CLAS aan wie hij de melding door kan zetten

Chef kabinet DS belt stafofficier IGK en casecoördinatie CLAS over de zaak

Chef kabinet DS belt integriteitsadviseur

4.2 Het melden bij de Commandant der Strijdkrachten

Op **10 oktober 2017** neemt de raadsman rechtstreeks contact op met chef kabinet van de Defensiestaf. Dit contact wordt telefonisch gelegd. Diezelfde dag mailt de raadsman de chef kabinet DS dat de oud-Defensiefotograaf 'een vermoeden van misstanden tijdens uitzending wenst te melden'. Chef kabinet stelt zowel tegen de raadsman als tegen de stafofficier IGK dat hem niet duidelijk is waarom dit via kabinet van de Commandant der Strijdkrachten (CDS) moet lopen, maar dat hij uit zal zoeken waar de oud-Defensiefotograaf 'deze melding wel moet/kan doen en zal zorgen dat zij contact met u [*red.* de raadsman] opnemen'.

Op **11 oktober 2017** stuurt chef kabinet DS de mail van de raadsman door aan zijn collega chef kabinet van het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) met de vraag aan wie hij het bericht van de raadsman door kan zetten. Hierop volgt geen reactie, althans niet schriftelijk. Ook heeft hij telefonisch contact met de stafofficier IGK en met casecoördinatie CLAS. Chef kabinet DS kent de oud-Defensiefotograaf nog vanuit een vorige functie. Destijds, in 2012, was een re-integratietraject op grond van de wet Poortwachter gestart en kwam de oud-Defensiefotograaf tevens in een traject van casecoördinatie. Het ontslagtraject duurt normaliter maximaal twee jaar. Chef kabinet geeft in het gesprek met de commissie dan ook aan dat hij verbaasd was

[46] *Red:* het kabinet ondersteunt de Commandant der Strijdkrachten en zijn plaatsvervanger bij de uitvoering van hun taken.

dat de oud-Defensiefotograaf nog in dienst was in 2017. Het doel van het contact met de IGK en casecoördinatie is volgens de chef kabinet om te bezien wat zij tot op heden voor de oud-Defensiefotograaf betekend hebben. Ook belt chef kabinet DS met een integriteitsadviseur van de COID. Met de laatste is gesproken over degene die de melding zou kunnen oppakken: ofwel binnen het CLAS of binnen de COID. De integriteitsadviseur wil graag de casus intern binnen de COID bespreken. Dit overleg leidt tot een plan van aanpak:

"Met [*red.* naam collega] afgesproken dat wij samen de casus verder oppakken. Dit zou middels de volgende stappen kunnen gebeuren:

1. Gesprek met de advocaat (procedure bespreken). Eventueel de melder er al bij. En de klokkenluiderstatus uitleggen.

2. Vervolgens een meldersgesprek (horen). Op basis van deze melding bepalen wat een passend gevolg is.
Tevens afgesproken dat C-LAS en C-CDC [*red:* commandant commando dienstencentrum, onder wiens verantwoordelijkheid de oud-Defensiefotograaf werkzaam was] geïnformeerd worden aangezien het om een medewerker van hen gaat."

De integriteitsadviseur overlegt dit plan van aanpak telefonisch met chef kabinet DS. Laatstgenoemde kan zich erin vinden.

OKT

• **13 oktober 2017**
Chef kabinet DS en raadsman bellen

Chef kabinet DS stuurt bevestigingsmail van gesprek: voor vermoede misstanden contact met COID

Op **13 oktober 2017** bellen chef kabinet Defensiestaf en de raadsman. De inhoud van dit gesprek is per mail bevestigd. Daaruit blijkt dat besproken is dat de raadsman "voor een gesprek betreffende de vermoede misstanden contact op kan nemen met dhr. [*integriteitsadviseur]* van de Centrale Organisatie Integriteit Defensie". Daarnaast stelt hij dat: "alles m.b.t. de zorgverlening en de administratieve afwikkeling van [*red.* de oud-Defensiefotograaf] blijft in handen van casecoördinatie van de landmacht". Zowel de vermeende misstanden, als het zorgtraject van de oud-Defensiefotograaf worden dus geadresseerd in dit bericht. Vervolgens informeert chef kabinet de casecoördinator en de chef kabinetten van CLAS en CDC.

"[*red.* aanhef]

Ter info

Na overleg met COID en het mogelijke klokkenluiders aspect van deze casus zal COID [naam integriteitsadviseur] deze oppakken.

[*red.* casecoördinator CLAS] de individuele zorglijn blijft bij jouw team liggen.

[*red.* chef kabinet CLAS]. ter info omdat het een CLAS mil betreft

[*red.* chef kabinet CDC] ter info: de vermoedelijke misstanden zouden betrekking hebben op de periode dat de [*oud-Defensiefotograaf]* bij de Audiovisuele Dienst Defensie van het CDC werkte. Voor zover ik kan achterhalen gaan de misstanden over de wijze van aanwijzing voor uitzending, de nazorg door Defensie en over misstanden in missiegebied door NLD en coalitiepartners."

• **19 oktober 2017**
Raadsman en oud-Defensiefotograaf spreken adviseurs DJZ en HDP, zie 4.3

De functionarissen die bovenstaand bericht hebben ontvangen zijn ieder benaderd door de commissie en verzocht om alle schriftelijke correspondentie te overleggen over deze zaak. Uit de ontvangen reacties op dit verzoek blijkt dat de chefs kabinet van CDC en CLAS het bericht van chef kabinet DS inzake de oud-Defensiefotograaf niet hebben doorgestuurd. De melding is dus niet verder per mail verspreid.

• **20 oktober 2017**
Chef kabinet DS stuurt herinneringsmail aan raadsman

Raadsman mailt chef kabinet DS dat een andere route bewandeld wordt

Raadsman stuurt brief over gesprek 19 okt naar adviseur DJZ, zie 4.3

Een week later op **20 oktober 2017** stuurt chef kabinet een herinneringsmail aan de raadsman, omdat hij nog geen reactie heeft ontvangen op de mail van 13 oktober 2017. Op dat moment hebben de raadsman en de oud-Defensiefotograaf overigens een dag eerder al gesproken met adviseurs van DJZ en HDP (zie verder 4.3). De raadsman reageert dezelfde dag op de mail van chef kabinet, waarin hij schrijft dat zijn cliënt heeft besloten een andere route te bewandelen:

'Aanleiding was het gegeven dat zijn dossierbehandelaar [*red.* de casecoördinator] de dag na uw mail al op de hoogte was van de melding en het voorbeeld dat daarbij was genoemd. Client wenst niet dat zijn identiteit bekend wordt en heeft daarom besloten om door u voorgestelde route "voor zijn eigen veiligheid" niet te bewandelen.'

In het gesprek tussen de commissie en de casecoördinator blijkt dat hij inderdaad bekend is met het voorbeeld waar de raadsman in zijn bericht naar verwijst. De casecoördinator weet niet meer zeker wie hem dit voorbeeld verteld heeft. Chef kabinet en de integriteitsadviseur hebben desgevraagd aangegeven dit specifieke voorbeeld niet te kennen. De stafofficier van de IGK kent het voorbeeld wel, maar kan zich niet herinneren of hij dit voorbeeld genoemd heeft in zijn contacten met de casecoördinator en de chef kabinet DS.

Naar aanleiding van dit bericht overlegt chef kabinet DS per mail met de casecoördinator en de integriteitsadviseur over een reactie. Chef kabinet DS geeft richting hen aan dat hij de opmerking over veiligheid niet snapt. De casecoördinator stelt dat ook niet te weten, omdat ze zijn ervaringen niet inhoudelijk kennen en geen link kunnen leggen naar 'zijn veiligheid'.

Chef kabinet DS reageert op **23 oktober 2017** als volgt op de mail van de raadsman.

OKT

23 oktober 2017 • Chef kabinet DS licht toe aan de raadsman wie hij heeft gesproken over de zaak en waarom

'Om uw initiële vraag voor een gesprek met iemand in te kunnen vullen heb ik eerst e.e.a. moeten uitzoeken. Voordat ik op deze vraag in kon gaan heb ik eerst uitgezocht wie dhr. [*red.* de oud-Defensiefotograaf] is, waar hij momenteel werkzaam is en wat zijn directe leidmanagers momenteel voor hem aan het doen zijn. Hierbij heb ik inderdaad ook contact gehad met de casecoördinator. Ik heb hen ook gevraagd of zij iets wisten van eventuele meldingen van misstanden tijdens uitzendingen van hem over deze periode. Dit laatste was niet het geval.

Mede ook omdat hij nog niet eerder ergens deze meldingen heeft gedaan en om het vertrouwen van uw cliënt niet te beschamen heb vervolgens juist geprobeerd om zaken duidelijk te scheiden in het belang van uw cliënt. Vandaar ook mijn voorstel voor een gesprekspartner bij het COID, niet bij het CLAS.'

24 oktober 2017 • Integriteitsadviseur en chef kabinet DS besluiten dat alleen de COID contact opneemt met de raadsman

De integriteitsadviseur geeft op **24 oktober 2017** aan richting casecoördinatie en chef kabinet DS dat het van belang is dat geen andere instantie contact opneemt met de oud-Defensiefotograaf. Daarop besluit hij, in overleg met chef kabinet, dat hij zelf de raadsman belt en aanbiedt om met hem te spreken. De casecoördinator stuurt dit bericht, inhoudende dat de COID contact opneemt met de raadsman, door aan de adviseur van de HDP. Laatstgenoemde had inmiddels ook gesproken met de raadsman en de oud-Defensiefotograaf (zie 4.3).

26 oktober 2017 • Integriteitsadviseur mailt raadsman met voorstel voor oriënterend gesprek

Op **26 oktober 2017** mailt de integriteitsadviseur de raadsman. Hij licht het voorstel, gedaan door chef kabinet, inhoudende het opnemen van contact met de COID toe: in een oriënterend gesprek met cliënt en/of de raadsman zou in gezamenlijkheid bezien worden op welke wijze de vermeende misstanden het beste bij de organisatie aanhangig gemaakt kunnen worden. Vervolgens zou een inhoudelijk meldergesprek plaats kunnen vinden, waarmee de feitelijk melding wordt vastgelegd. Op dit mailbericht is – volgens de informatie van de commissie – geen reactie gekomen.

4.3. Het melden bij de Hoofd Directie Personeel en Directie Juridische Zaken

Op **19 oktober 2017** vond er een gesprek plaats tussen de oud-Defensiefotograaf, diens raadsman, een coördinerend juridisch adviseur van de Directie Juridische Zaken (DJZ) en een senior adviseur van de Hoofd Directie Personeel (HDP). Dit gesprek lijkt op twee manieren tot stand zijn gekomen. De raadsman heeft de adviseur van DJZ op 19 oktober het bezwaarschrift, inhoudende aanvullende gronden van bezwaar tegen het ontslagbesluit van de oud-Defensiefotograaf toegestuurd. Daarop stelt de adviseur van DJZ aan zijn collega van HDP voor om de raadsman en cliënt diezelfde middag te woord te staan. Daarnaast blijkt uit de gesprekken die de commissie heeft gevoerd dat de raadsman via een oud-collega van hem, op dat moment werkzaam bij de Directie communicatie, contact heeft gelegd inzake deze kwestie. Laatstgenoemde heeft mondeling de adviseur van HDP geïnformeerd. Dit zou 18 of 19 oktober gebeurd zijn.

Zowel van de zijde van de oud-Defensiefotograaf, als van de zijde van Defensie, wordt in gesprek met de commissie bevestigd dat in hun gesprek op 19 oktober 2017 voorbeelden van misstanden zijn besproken. De oud-Defensiefotograaf heeft de commissie verteld dat hij beeldmateriaal van de misstanden mee had gebracht naar het overleg; hij had het (later niet gerealiseerde) voornemen om dit materiaal aan de adviseurs van Defensie te overleggen. Over het al dan niet gedane aanbod om het beeldmateriaal daar in ontvangst te nemen is door de partijen tegenstrijdig verklaard. Wel is het de commissie duidelijk dat de adviseur van DJZ gesteld heeft dat indien strafbare feiten blijken uit het beeldmateriaal dat de oud-Defensiefotograaf in zijn bezit heeft, hiervan aangifte moet worden gedaan. Ook blijkt uit de schriftelijke correspondentie die de commissie heeft ontvangen dat de veiligheid van de oud-Defensiefotograaf en van degene(n) die op het beeldmateriaal voorkomen aan bod is gekomen. Aan het eind van het gesprek is afgesproken dat partijen elkaar weer zouden spreken; de commissie heeft geen eenduidig beeld gekregen of hierbij een termijn is genoemd. Ook is niet gelijkluidend verklaard op de vraag of het rechtspositionele traject van de oud-defensiefotograaf is besproken.

De commissie stelt wel vast dat de adviseurs van Defensie vooraf in de veronderstelling waren dat het gesprek plaatsvond naar aanleiding van het bezwaarschrift tegen het ontslagbesluit en dat het daarom over een rechtspositionele kwestie zou gaan.

Op **20 oktober 2017** stuurt de raadsman een brief aan de adviseur van DJZ. Daarin schetst hij een weergave van het gesprek van de dag ervoor. Ook geeft hij aan dat 'ondanks het voorgaande - overwegend positieve - beeld, is er een kritische noot'. De adviseurs hebben zich 'herhaaldelijk als "Peppie en Kokkie" gepresenteerd'. Daarnaast heeft cliënt een Sam en Moos anekdote 'als uiterst pijnlijk ervaren'. Uit de brief blijkt eveneens dat de raadsman en de adviseur van DJZ die dag al telefonisch contact hebben gehad. In dit contact heeft de adviseur van DJZ zijn excuses aangeboden. De raadsman schrijft in de brief dat hij zal proberen deze op cliënt over te brengen. Op deze brief is geen schriftelijke reactie van de zijde van Defensie gekomen.
Op 2 november 2017 ontvangt de SG een brief van de raadsman waarin de oud-Defensiefotograaf een klacht indient over het gedrag van de adviseurs van de HDP en DJZ. Dit komt verder aan bod in §4.4.

4.4. Het melden bij de Secretaris-Generaal

NOV

• **2 november 2017**
SG ontvangt brief van raadsman met acht vermeende misstanden

Op **2 november 2017** ontvangt de SG een brief van de raadsman namens cliënt. Het onderwerp van deze brief is 'Melding van een vermoeden van een misstand; Klacht tegen de heren X en X [*adviseurs HDP en DJZ].*' Hierin wordt de angst van cliënt voor represailles benoemd, wanneer bekend wordt dat hij vermoedens van misstanden meldt. Voorts wordt het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf tot op dat moment (het contact met IGK, chef kabinet DS en met de adviseurs van DJZ en HDP) beschreven. Daarbij wordt expliciet naar de mail van 23 oktober van dit jaar van chef kabinet DS verwezen, waarin hij aangeeft met wie hij contact heeft gehad over de zaak.

Voorts bevat de brief een opsomming van acht zaken die de oud-Defensiefotograaf gemeld zou hebben in het gesprek met de adviseurs van DJZ en HDP. Voor zover bekend bij de commissie is dit de eerste keer dat voorbeelden van de misstanden op uitzending op papier zijn gezet (een zestal). De overige twee zaken betreffen de wijze waarop met PTSS is omgegaan en de wijze waarop tot op dat moment met de melding is omgegaan. Aan het slot van de brief wordt een melding van een vermoeden van een misstand gedaan, ter zake "het ernstige vermoeden dat ook op dat niveau [*red.* van de adviseurs van DJZ en HDP] onvoldoende aandacht is voor (seksuele) omgangsvormen en veiligheidsbewustzijn." Met deze brief heeft de raadsman dus namens de oud-Defensiefotograaf een klacht en twee meldingen ingediend bij de SG. Gelet op de reikwijdte van dit onderzoek wordt enkel aandacht besteed aan het initiële proces van de klachtafhandeling, omdat dit van invloed is geweest op het meldingsproces.[47]

[47] Conform de klachtenregeling Defensie is een KAI ingesteld die onderzoek heeft gedaan naar de klacht. De klacht is uiteindelijk ingetrokken door de oud-Defensiefotograaf.

Op **3 november 2017** beantwoordt de SG de brief per mail, nadat hij hierover overleg heeft gevoerd met directeur COID (D-COID). Hij stelt dat de raadsman aangeeft "een misstand te willen melden/ te hebben besproken zonder dat u wat heeft gehoord". De SG laat weten dat hij de COID de opdracht geeft om contact met de raadsman op te nemen en zo spoedig mogelijk met hem en zijn cliënt een meldgesprek te plannen. Ten aanzien van de klacht verzoekt hij de COID deze te registreren en over te dragen aan de juiste klachtbehandelaren. Vervolgens stuurt de SG zijn reactie aan de raadsman, inclusief de brief waarin de melding gedaan wordt, door aan de ambtelijke, politieke en militaire top.

De integriteitsadviseur, die eerder ook als contactpersoon namens de COID is aangedragen door chef kabinet, heeft diezelfde dag telefonisch contact met de raadsman. De oud-Defensiefotograaf heeft geen vertrouwen meer in de organisatie; hij wilde anoniem melden en is bang voor represailles. De integriteitsadviseur adviseert zijn directeur om, gelet op de vertrouwelijkheid en de noodzaak het vertrouwen te winnen, de casus tot nader order tussen de SG, D-COID, plv. D-COID en eventueel HDP te houden. Hij stelt 'In dat licht schrik ik ook van de enorme cc lijst van onderstaande mail van de SG. Dat zou zomaar meer olie op het vuur kunnen gooien'. De directeur COID verzoekt vervolgens aan de lijst van geadresseerden van de SG om de mail van de SG niet verder te verspreiden en geen actie te ondernemen. Uit de informatie die de commissie ter beschikking heeft gekregen blijkt evenwel dat de mail al is doorgezonden aan anderen binnen de Bestuursstaf.

Zoals ook blijkt uit de aantekeningen van de integriteitsadviseur van het telefoongesprek tussen hem en de raadsman, zijn de oud-Defensiefotograaf en de raadsman van mening dat cliënt *al gemeld* heeft. Dit blijkt tevens uit een mailbericht van de raadsman aan de SG op **3 november**. Daarnaast stelt de raadsman dat cliënt van mening is dat in strijd met vertrouwelijkheid is gehandeld door het feit dat de casecoördinator van de melding en de inhoud op de hoogte was. De oud-Defensiefotograaf wil daarom 'opheldering over de wijze waarop zijn melding en identiteit bekend zijn geworden bij onder meer de casecoördinator en de omvang van de kring van personen die op dit moment met de melding bekend zijn' alvorens hij in gaat op het voorstel tot contact met de COID.

Op **4 november 2017** publiceert de NRC een artikel over de oud-Defensiefotograaf. In dit artikel treedt hij met zijn naam en foto op. Op **6 november** zitten de oud-Defensiefotograaf en de raadsman bij RTL Late Night om zijn verhaal te doen.

Op **7 november** reageert de SG op het bericht van de raadsman van 3 november. Hij stelt dat 'de case coördinator op 13 oktober 2017 door de Chef kabinet DS via een mail bericht op hoofdlijnen op de hoogte was gebracht van het feit dat uw cliënt voornemens was om/een melding had gemaakt van misstanden bij Defensie. Dit is gedaan in de veronderstelling dat dit het belang van uw cliënt zou dienen'. Ten aanzien van de vraag over de kring van personen die met de melding bekend zijn, stelt de SG dat beantwoording van deze vraag, 'gelet op de publicatie in het NRC waarin uw cliënt met naam wordt genoemd' 'niet meer opportuun is'.

Verder beschrijft de SG op welke wijze men kan melden bij Defensie. Hij geeft aan : 'Om een melding van vermoedens van misstanden adequaat te kunnen afhandelen is meer informatie nodig dan datgene wat u hierover heeft aangereikt'. Tot slot benadrukt hij dat het melden van vermoedens van misstanden en/of integriteitsschendingen binnen Defensie bijzonder gewaardeerd wordt.

Deze mail van 7 november 2017 beantwoordt de raadsman met een brief op **16 november**. Deze brief gaat over 'een melding van een vermoeden van een misstand over de wijze waarop met meldingen van vermoedens van misstanden wordt omgegaan'. De 'beginselen dat vertrouwelijk met de melding en zijn identiteit wordt omgegaan zijn geschonden en ook het "peppi en kokki" incident is niet *comme il faut'*. De raadsman stelt dat de SG in zijn mail heeft bevestigd 'dat de genoemde schendingen hebben plaatsgevonden.

NOV

3 november 2017 • SG stuurt een procedureel antwoord aan de raadsman na overleg met directeur COID

Integriteitsadviseur heeft telefonisch contact met raadsman

4 november 2017 • NRC publiceert artikel over ervaringen oud-Defensiefotograaf op uitzending en over meldingsproces

6 november 2017 • Oud-Defensiefotograaf en raadsman bij RTL Late Night

7 november 2017 • SG licht per mail toe aan raadsman waarom casecoördinatie is ingelicht door chef kabinet DS

10 november 2017 • Raadsman mailt de DJZ over afhandeling klacht jegens adviseurs DJZ en HDP

16 november 2017 • Raadsman beantwoordt bericht SG

De schendingen zijn daarmee een gegeven' en 'Met de informatie die u nu heeft, kunt u Melding "adequaat" afhandelen en daar "doeltreffend" op reageren'. Dit gaat dus – in de woorden van de commissie - over de melding over het meldingsproces.

In de periode tussen de mail van 7 november 2017 van de SG en de brief van 16 november van de raadsman is vruchteloos geprobeerd om telefonisch contact tot stand te brengen tussen de raadsman en de integriteitsadviseur, op initiatief van laatstgenoemde. Wel vindt er over en weer mailcontact plaats. Ook heeft de Directeur Juridische Zaken (de DJZ) in deze periode contact met de raadsman over de afhandeling van de klacht jegens de adviseurs van DJZ en HDP. De DJZ is hiervoor verantwoordelijk, omdat hij de leidinggevende is van een van de medewerkers jegens wie de klacht is ingediend. Over de inhoud van dit telefonisch contact wordt tegenstrijdig verklaard, zowel in de gesprekken met de commissie als in de beschikbare schriftelijke correspondentie. De raadsman heeft begrepen dat er is gesproken over een informele afdoening van de klacht, door middel van o.a. het maken van excuses. De DJZ stelt dat er niet is gesproken over een informele afdoening; hij wilde enkel weten of de oud-Defensiefotograaf gehoord wilde worden in de (formele) klachtenprocedure. Hier ontstaat een uitgebreide mailwisseling over. Daarin komt ook een verzoek van de raadsman naar voren om een kopie van een formulier te krijgen waarmee de keuring van de oud-Defensiefotograaf bij het bureau medische beoordelingen is aangevraagd. Dit is een kwestie die speelt in het rechtspositionele traject. Relevant voor het meldingsproces is de volgende alinea uit een mail van de raadsman aan de DJZ op **10 november 2017**:

"U wilde de zaak snel afdoen, zonder hoorzitting. De zaak zou dan snel zijn afgedaan en worden losgekoppeld van de misstand, wat kennelijk niet mét een hoorzitting zou kunnen. Ik heb bij u benadrukt dat een en ander niet afdoet aan het gegeven dat Peppi en Kokki onderdeel blijven maken van het gestelde vermoeden van een misstand en heb ter zake nadrukkelijk een voorbehoud gemaakt. U heeft daarop – telkens – aangegeven dat u die zaken wilt loskoppelen. Daarover zijn wij het dus niet eens."

In het contact tussen de DJZ en de raadsman komen dus drie verschillende trajecten aan bod: het meldingsproces, de klachtafhandeling en het rechtspositionele traject van de oud-Defensiefotograaf.
De adviseur van DJZ stelt rondom 14 november een excuusbrief op die verstuurd zou worden namens de DJZ, maar deze brief is nooit verstuurd.

Op **17 november** verzoekt de integriteitsadviseur het volgende aan de raadsman: 'om in belang van uw cliënt door te kunnen pakken, wil ik u wel alvast vragen om enkele data door te geven waarop ik u beiden in Utrecht kan uitnodigen voor het meldgesprek'. Het telefonisch contact vindt **20 november** plaats. Tijdens dit gesprek is afgesproken dat er op een zo kort mogelijke termijn een gesprek plaats zou vinden met de HDP en met de integriteitsadviseur 'om de situatie zoals die nu voorligt vlot te trekken'. Ook zou de afhandeling van de klacht jegens de medewerkers van HDP en DJZ zo snel mogelijk moeten worden afgehandeld. De bevestiging van de inhoud van dit gesprek heeft de integriteitsadviseur aan de raadsman gemaild.

Binnen de Bestuursstaf vinden vervolgens mailwisselingen plaats tussen de SG en zijn directeuren over de afhandeling van de klacht. Daarbij wordt door D-COID verondersteld dat de oud-Defensiefotograaf graag een excuusbrief wil ontvangen. De DJZ is er niet van overtuigd dat de excuusbrief op waarde geschat zal worden en stelt een formele klachtbehandeling voor. De D-COID stelt juist een niet formele aanpak voor, 'aangezien dit invloed heeft op die melding over misstanden'. De excuusbrief blijft echter uit.

Naar aanleiding van het telefoongesprek tussen de raadsman en de integriteitsadviseur op 20 november 2017 stelt laatstgenoemde een conceptreactie voor de SG op. Dit heeft geleid het volgende bericht van de SG aan de raadsman op **21 november**:

NOV

- **17 november 2017** Integriteitsadviseur verzoekt raadsman om data meldgesprek
- **20 november 2017** Telefonisch contact tussen integriteitsadviseur en raadsman
- **21 november 2017** SG bericht raadsman over gesprek met HDP en COID om te zoeken naar een oplossing

"Geachte[raadsman]

Naar aanleiding van uw mail van 16 november jl. en uw telefonisch contact met de heer [naam] integriteitsadviseur bij de COID, stel ik het volgende voor:

Ik zal de HDP opdracht geven om op zo kort mogelijke termijn een overleg te organiseren waarbij, naast het werken aan het wederzijds vertrouwen, er gezocht zal worden naar een oplossing die recht doet aan alle betrokkenen. Dit gesprek zal plaatsvinden met:
- De HDP [naam]
- Sr. Integriteitsadviseur COID, de heer [naam]
- En kan, indien u dat wenst, worden aangevuld met D-COID, mevrouw [naam].

Om dit overleg een zo groot mogelijke kans op succes te bieden, stel ik voor om, totdat dit overleg en een eventueel vervolg erop is afgerond:
- (behalve uw reactie op dit voorstel), nadere correspondentie tussen u en mij over deze casus stil te leggen;
- En de 'melding over de melding' aan te houden.

Daarnaast stel ik voor dat beide partijen voorafgaand aan het overleg afspraken maken over de veiligheid, de vertrouwelijkheid en het beoogde doel van het gesprek. Ik zal de HDP vragen daar een voorstel voor te doen. Graag verneem ik van u of u zich in dit voorstel kunt vinden."

Op **23 november 2017** stuurt de raadsman in reactie op dit bericht 'Prima!' aan de SG. Ook bellen die dag de integriteitsadviseur en de raadsman met elkaar. Tijdens dit gesprek is volgens de integriteitsadviseur gesproken over de insteek van het gesprek met de HDP, maar uit de daaropvolgende mailwisseling met de SG blijkt dat de raadsman dit beeld niet bevestigt. De raadsman stuurt gedurende dit telefoongesprek twee 'stills' (printscreens van beeldmateriaal van een vermeende integriteitsschending) aan de integriteitsadviseur door. Op 24 november geeft de raadsman zijn verhinderingen door aan de integriteitsadviseur. Op **27 november** nodigt de integriteitsadviseur de raadsman uit voor een gesprek met de Hoofddirecteur personeel op 13 december. Tot op dat moment was de HDP, die onder meer verantwoordelijk is voor personeelszorg, nog niet direct betrokken bij het meldingstraject van de oud-Defensiefotograaf. Hij was wel geïnformeerd door zijn medewerker, de adviseur van HDP, over het gesprek van 19 oktober dat had geleid tot de klacht.
Op **4 december** mailt de raadsman de SG en citeert daar uit zijn brief van 16 november. Ook stelt hij:

"Om de "zo kort mogelijke termijn" mogelijk te maken, heb ik mijn verhinderingen voor de daaropvolgende twee weken gestuurd. De "kortst mogelijke termijn" bleek 13 december 2017 en dus ruim buiten de twee weken die waren afgesproken. Ook ontving ik tot heden geen voorstel van de HDP om voorafgaand aan het overleg afspraken te maken over de veiligheid, de vertrouwelijkheid en het beoogde doel van het gesprek ook nog niet door mij is ontvangen.

Uw verzoek om de melding over de melding aan te houden heeft volgens cliënt veel weg van een doofpot. Ik zou vooralsnog niet zo ver willen gaan, maar concludeer wel dat u vanuit uw positie niet in staat bent gebleken om voor cliënt - die al sinds 1 augustus 2017 probeert te melden - een veilige meldomgeving te creëren. Het heeft er veel van dat het melden cliënt onmogelijk wordt gemaakt. De moeite die cliënt zich heeft moeten getroosten, is immers buitensporig."

Naar aanleiding van deze mail bellen de integriteitsadviseur en de raadsman met elkaar. De inhoud van dit gesprek kan de commissie niet verifiëren. Wel blijkt, ook uit het verloop van de casus, dat de raadsman de afspraak gepland op 13 december 2017 niet wil afzeggen. Ook zou, volgens de terugkoppeling die de integriteitsadviseur aan de SG heeft gegeven, gesproken zijn over de excuusbrief ten aanzien van de klacht. Op **5 december 2017** wordt (uiteindelijk) een excuusbrief opgestuurd aan de oud-Defensiefotograaf namens de adviseur van DJZ. Op 8 **december 2017** trekt de oud-Defensiefotograaf zijn klacht jegens de adviseur van DJZ in. De klacht tegen de adviseur van de HDP blijft staan.

Ook op **5 december 2017** verschijnt er weer een artikel in de NRC over de oud-Defensiefotograaf. In dit artikel wordt een voorbeeld van een misstand beschreven: "Het meest extreme voorbeeld is een door [*red.* de oud-Defensiefotograaf] gemaakte video van een soldaat die ten overstaan van vijftien collega's tot vier keer toe probeert een grote lichtkogel in zijn anus te stoppen. De opname is door *NRC* bekeken." Naar aanleiding van het krantenartikel ontvangt de COID een melding van een medewerker die zich stelt te herkennen in de foto die bij het nieuwsbericht is geplaatst. Uit navraag bij de COID blijkt dat deze melding door de commandant van deze medewerker, die geadviseerd werd door een integriteitsadviseur, is afgedaan.

NOV

23 november 2017 • Raadsman bevestigt voorstel SG voor gesprek HDP

Integriteitsadviseur en raadsman bellen

27 november 2017 • Integriteitsadviseur nodigt raadsman uit voor gesprek met HDP

DEC

4 december 2017 • Raadsman mailt SG: melden is onmogelijk gebleken voor cliënt

5 december 2017 • Excuusbrief namens adviseur DJZ

NRC publiceert artikel met specifiek voorbeeld misstand

Instelling commissie Giebels

8 december 2017 • SG stuurt uitgebreide reactie aan raadsman over het gesprek met de HDP op 13 december

Oud-Defensiefotograaf trekt klacht in jegens adviseur DJZ

Op **8 december** stuurt de SG een uitgebreide reactie aan de raadsman. Hierin wordt onder meer aangegeven dat Defensie nog altijd vertrouwen in de dialoog heeft en wordt de hoop uitgesproken dat de raadsman het gesprek op 13 december een kans wil geven. Aangegeven wordt dat de volgende richtlijnen en doel van het gesprek met de HDP en COID zijn afgestemd en de raadsman wordt verzocht de afspraak en deze richtlijnen te bevestigen.

" 1. Het betreft een gesprek op hoofdlijnen tussen de HDP, de heer [*red.* integriteitsadviseur] en u;
2. Het gesprek heeft tot doel voor beide partijen helder te krijgen welke concrete regelingen uw cliënt met Defensie wil hebben om zijn arbeidsrelatie met Defensie op een zo'n goed mogelijke manier af te sluiten en welke invulling Defensie hier concreet aan kan geven;
3. Over gedeelde informatie in dit gesprek, zullen beide partijen afstemmen in hoeverre en op welke schaal deze gedeeld mag worden met derden;
4. Verder zullen er desgewenst tijdens het gesprek concrete afspraken gemaakt worden om een veilige omgeving voor uw cliënt te creëren, mocht hij na dit gesprek besluiten alsnog zijn verhaal te willen doen."

Een relevante ontwikkeling in de mailwisseling die op dat moment gaande was tussen de SG en de raadsman, is de instelling van de commissie Giebels door de staatssecretaris van Defensie op 5 december 2017 naar aanleiding van de misbruikzaak in Schaarsbergen. Deze commissie krijgt de opdracht onderzoek te verrichten naar de sociale veiligheid binnen Defensie. De focus ligt hierbij op de meldingsbereidheid, het meldingssysteem en de nazorg aan melders.[48]

4.5 Gesprek met de hoofddirecteur Personeel

DEC

• **11 december 2017** Raadsman meldt de HDP onder vier ogen te willen spreken

• **13 december 2017** Gesprek tussen raadsman en de HDP vindt plaats

Op **11 december 2017** laat de raadsman aan de secretaresse van de HDP weten dat hij onder vier ogen met de HDP wil spreken. De HDP overlegt over dit verzoek met de COID. Het gesprek op **13 december** vindt doorgang tussen (enkel) de HDP en de raadsman. Over de inhoud van dit gesprek, waar geen verslag van is opgemaakt, is tegenstrijdig verklaard. Vanuit de HDP wordt gesteld dat de meldingen kort aan bod zijn gekomen in dit gesprek. Hierbij zou het aanbod zijn gedaan dat, indien de oud-Defensiefotograaf niet bij de COID wil melden, ook bij hem als HDP gemeld kan worden. Verder zou gepraat zijn over het re-integratietraject/rechtspositie van de oud-Defensiefotograaf. Dit laatste wordt beaamd door de raadsman. Hij geeft echter aan vrij zeker te weten dat er niet gesproken is over de melding; de melding zou op dat moment zijn aangehouden. Wel zou de instelling van commissie Giebels aan bod zijn gekomen. Er is geen verslag van dit gesprek. De HDP heeft de SG en D-COID mondeling bijgepraat. De enige schriftelijke terugkoppeling die de commissie heeft betreft een bericht van de integriteitsadviseur aan de HDP, dat luidt:

'Van [D-COID] heb ik inmiddels begrepen dat er een gesprek heeft plaatsgevonden, waarbij er afspraken zijn gemaakt in rechtspositionele zin, maar waarbij de [raadsman] in het midden liet of zijn cliënt nog wil melden. Door de blijvende mogelijkheid tot melden nadrukkelijk te benoemen in jouw schrijven waarin je de afspraken bevestigt, willen we voorkomen dat er straks het beeld ontstaat dat Defensie het doen van een melding heeft 'afgekocht'. Maar bovenal moet duidelijk zijn dat wij als Defensie nog steeds graag van zijn ervaringen leren. Daarom adviseren [D-COID] en ik de volgende passage in jouw brief aan [de raadsman] op te nemen:

Melding van vermeende misstanden
Wij hebben ook kort gesproken over de melding van vermeende misverstanden door uw cliënt. Ongeacht wat wij overeenkomen over de rechtspositie van uw cliënt, voor Defensie is het belangrijk meer feiten en omstandigheden aangaande de meldingen van uw cliënt te krijgen. De SG heeft eerder de COID gevraagd dit te verzorgen. Ik wil daarom met klem benadrukken dat Defensie open staat en blijft staan voor zijn ervaringen. De door uw cliënt te verstrekken informatie kan in detail variëren van zeer nauwkeurig, indien hij het ter verantwoording roepen van betrokkenen tot doel heeft, tot een meer globale weergave zodat Defensie in opleiding en training de informatie in casuïstiek kan gebruiken. Waar het eerste geval de informatie kan leiden tot een onderzoek, is het tweede meer in de sfeer van lessons learned. In het gesprek met de COID daarover is uiteraard ruimte om eerst samen het doel van het gesprek te bepalen, alvorens er nader op de inhoud wordt ingegaan. Defensie zal uw cliënt echter niet verplichten zijn melding te concretiseren.

[48] Kamerstuk 34775, nr. 61.

Als hij daar van afziet zal dat besluit ook worden gerespecteerd. Dit maakt echter acties vanuit Defensie niet goed mogelijk.'

De HDP heeft geen schriftelijke terugkoppeling aan de raadsman gestuurd en deze voorgestelde passage heeft de raadsman dus niet bereikt.

4.6. Status van de melding in 2018

De oud-Defensiefotograaf trekt de klacht tegen de adviseur van de HDP in op **16 januari 2018**. In februari worden de afdoeningsbrieven van de klacht verstuurd aan de HDP en de DJZ. Daarmee is de klacht officieel afgehandeld. Een adviseur van Bureau Secretaris-Generaal (BSG) mailt vervolgens op 19 februari 2018 de integriteitsadviseur met de vraag wat de status is van het onderzoek naar het gemelde vermoeden van een misstand. De integriteitsadviseur reageert en verwijst naar de HDP, waar betrokkene mee in gesprek is over een regeling. Hij stelt verder dat "Hij [*red:* de oud-Defensiefotograaf] heeft zijn initiële melding niet verder toegelicht bij de COID, noch is er sprake van een onderzoek'. De adviseur van BSG mailt vervolgens de HDP. Hij stelt 'De brief van de [*red.* oud-Defensiefotograaf] ging naast het indienen van een klacht ook over het melden van een vermoeden van een misstand' en vraagt om een 'tussentijdse stand van zaken [..] ter info voor SG en STAS'. De HDP reageert op **19 februari 2018:**

JAN

16 januari 2018 • Oud-Defensiefotograaf trekt klacht tegen adviseur HDP in

FEB

19 februari 2018 • De HDP mailt adviseur BSG over stand van zaken melding vermoeden misstand

"[naam adviseur BSG]

Mijn beeld is als volgt:
- klacht is ingetrokken;
- van andere misstanden komt waarschijnlijk niets meer. Dat is mijn inschatting gebaseerd op mijn contacten met de betrokken advocaat. De vraag houden we nog wel even levend;
- met [*red;* de oud-Defensiefotograaf] zelf maken we op korte termijn een afspraak om te praten over zijn zorgbehoefte en vervolgtraject. Vorige week afgestemd met zijn advocaat.

Acties lopen via HDP. Groet, "

Na 13 december 2017 spreken de raadsman en de HDP elkaar nog in ieder geval twee keer in het voorjaar van 2018, al dan niet vergezeld door de oud-Defensiefotograaf en/of de adviseur van de HDP. Deze gesprekken gingen over het zorg- en ontslagtraject en de wijze waarop daar invulling aan zou worden gegeven.

APR

6 april 2018 • Adviseur BSG informeert bij integriteitsadviseur omtrent status vermoeden van misstand

Op **6 april 2018** vraagt de adviseur van BSG weer per mail aan de integriteitsadviseur wat de status van de brief van 1 november aan de SG is waarmee de oud-Defensiefotograaf een vermoeden van een misstand heeft gemeld. Wederom stuurt de integriteitsadviseur de mail door aan de HDP. De commissie heeft geen verdere correspondentie hierover ontvangen.

OKT

15 oktober 2018 • Rapport commissie Giebels

De raadsman heeft aan de commissie verteld dat hij en zijn cliënt in augustus 2018 aan de adviseur van HDP hebben aangegeven dat zij nog altijd iets met de melding over het meldingsproces bij Defensie wilde doen. Vervolgens kwam in **oktober 2018** kwam het rapport van de commissie Giebels uit.
In algemene zin, los van de casus van de oud-Defensiefotograaf, stelt de SG in november 2018 aan de raadsman voor om een keer kennis te maken.[49] De raadsman geeft aan dat kennismaken kan, en dat hij tijd vrij zal maken als de SG aangeeft wanneer hij in de buurt is.
De beleidsreactie van Defensie op het rapport van de commissie Giebels volgde op **12 december 2018.** In deze reactie werd gesteld dat essentieel is dat het middenkader (de lagere eenheidscommandanten en de onderofficieren) het borgen van een sociaal veilig omgeving omarmt.[50] Volgens de oud-Defensiefotograaf

DEC

12 december 2018 • Beleidsreactie Defensie op rapport commissie Giebels

[49] De raadsman vertegenwoordigt meer medewerkers van Defensie dan enkel de oud-Defensiefotograaf.
[50] Brief van de staatssecretaris van Defensie d.d. 12 december 2018 (Kamerstuk 35 000 X, nr. 75).

wordt ‘daarin miskend dat met name de top van een organisatie, bij Defensie de Bestuursstaf, een grote invloed heeft op de (on)veiligheid van een organisatie’.[51]

DEC

• **15 december 2018**
Artikel in Dagblad van het Noorden over ervaringen oud-Defensiefotograaf en eis omtrent onderzoek vertrouwelijkheid melding

• **17 december 2018**
VKC verzoekt staatssecretaris onderzoek in te stellen naar proces omtrent melding

• **18 december 2018**
Raadsman mailt SG omtrent wens naar onderzoek wijze omgaan met melding

• **19 december 2018**
Staatssecretaris zegt onderzoek naar melding toe aan VKC

• **20 december 2018**
SG mailt raadsman dat zijn mail van 18 dec in behandeling wordt genomen

Op **15 december 2018** verschijnt er een artikel over de oud-Defensiefotograaf in het Dagblad van het Noorden. In dit artikel worden de ervaringen van de oud-Defensiefotograaf uitgebreid beschreven. Daarnaast wordt geschetst dat de defensiefotograaf de beelden en cultuurproblemen wil melden bij Defensie en wordt hun perceptie van het meldingsproces bij de Bestuursstaf weergegeven. Ze ‘eisen dat er onderzoek wordt gedaan naar de wijze en mate waarop de vertrouwelijkheid over de melding binnen Defensie is geschonden’. Op **17 december 2018** verzoekt de Vaste Kamercommissie (VKC) van Defensie de staatssecretaris, naar aanleiding van het artikel uit het Dagblad van het Noorden, om onder andere een onderzoek in te stellen naar hoe de melding van de fotograaf bij de IGK, CDS en SG uiteindelijk bij de eenheid terecht is gekomen.[52] De volgende dag, op **18 december 2018** mailt de raadsman de SG weer over de oud-Defensiefotograaf. Hij gaat in op een persreactie van het ministerie over zijn cliënt. Daarnaast citeert hij uit een mail van 23 november 2017 van de integriteitsadviseur waarin hij een voorstel doet om een gesprek te organiseren (*red.* het gesprek met de HDP). Ook verwijst de raadsman naar de mailwisseling uit het najaar van 2017 met de SG en stelt hij:

“Volgens mij stelde u als voorwaarde om met [*red.* de oud-Defensiefotograaf] te gaan bespreken hoe Defensie na 8 jaar ging verstrekken waar hij recht op had, dat hij de melding zou aanhouden. Graag wil ik opheldering van u. Verder wenst cliënt een volledig onderzoek van de wijze waarop met zijn melding is omgegaan.”

Op **19 december 2018** zegt de staatssecretaris van Defensie toe aan de VKC om na te gaan op welke wijze Defensie is omgegaan met de melding van de oud-Defensiefotograaf. Deze toezegging heeft geleid tot het onderhavige onderzoek.[53] Op **20 december 2018** reageert de SG op de mail van 18 december van de raadsman. Hij laat weten dat de mail van de raadsman in behandeling wordt genomen. Uit deze recente mailwisseling tussen de SG en de raadsman blijkt dat de kennismaking tussen hen beiden (nog) niet had plaatsgevonden.

[51] Zie voor het volledige standpunt van de oud-Defensiefotograaf de open brief van 20 december 2018 ‘onderzoek naar defensietop, niet naar mariniers, http://oneerlijk-ontslag.nl/klein-onderzoek-naar-defensietop-niet-naar-mariniers-open-brief/.
[52] Brief 17 december 2018 van de VKC Defensie aan de staatssecretaris van Defensie (Kamerstuk 201D60258)
[53] Brief staatssecretaris van Defensie d.d. 19 december 2018 (Kamerstuk 35 000 X, nr. 90).

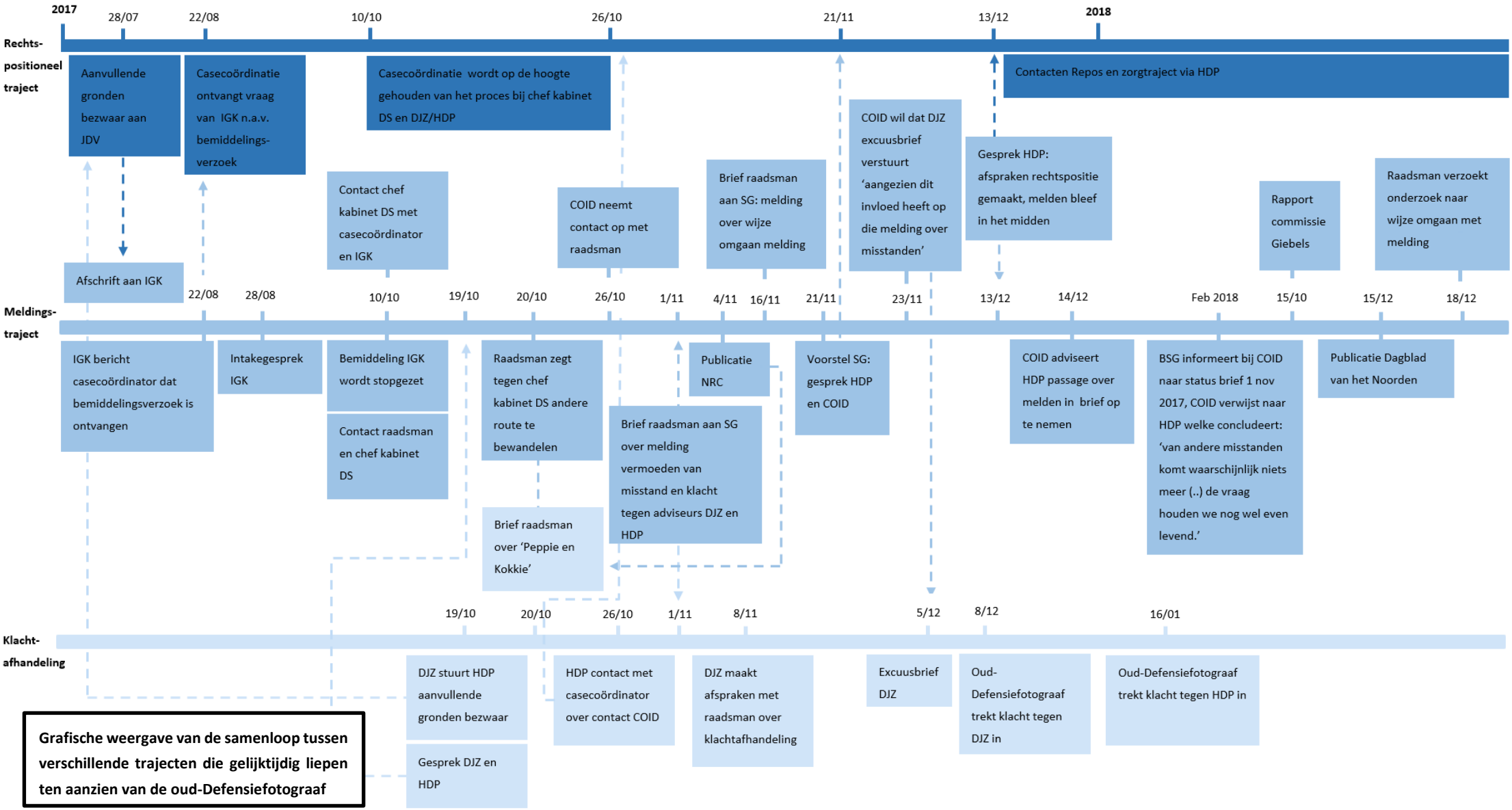

Grafische weergave van de samenloop tussen verschillende trajecten die gelijktijdig liepen ten aanzien van de oud-Defensiefotograaf

5. Van 'need-to-know' tot 'recht doen aan alle betrokkenen' in de praktijk

In dit hoofdstuk wordt het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf, zoals beschreven in hoofdstuk 4, geanalyseerd. Daarbij wordt – waar mogelijk – verwezen naar de beschrijving van de meldingsstructuur en de wijze waarop betrokkenen daar volgens de diverse instructies en aanwijzingen uitvoering aan hadden moeten geven uit hoofdstuk 2. Na deze analyse volgen de conclusies en aanbevelingen in het volgende hoofdstuk.

De oud-Defensiefotograaf en de raadsman beroepen zich primair op de vertrouwelijkheid die is geschonden in het meldingsproces. Dit is het zwaarste argument dat heeft geleid tot dit onderzoek. Secundair wordt een beroep gedaan op de zorgvuldigheid van het oppakken van de melding; hoe kan het dat er niets met de melding gedaan wordt? In de analyse van het meldingsproces staan deze twee begrippen, vertrouwelijkheid en zorgvuldigheid, centraal.

5.1 Vertrouwelijkheid

"Client heeft gemeld bij de CDS, de heren [*red.* namen adviseurs HDP en DJZ] en bij u. Daarbij zijn de beginselen dat vertrouwelijk met de melding en de identiteit van de melder wordt omgegaan geschonden", zo stelt de raadsman op 16 november 2017 aan de SG. Voorts stuurt de raadsman op 4 december aan de SG: '[ik] concludeer wel dat u vanuit uw positie niet in staat bent gebleken om voor cliënt – die al sinds 1 augustus 2017 – probeert te melden, een veilige meldomgeving te creëren'.
De raadsman beroept zich op de bepaling inzake vertrouwelijkheid van de Klokkenluidersregeling (zie §2.5), waarin is vastgelegd dat degenen die betrokken zijn bij de behandeling van de melding vertrouwelijk omgaan met de melding en de identiteit van de melder. De Klokkenluidersregeling geldt in dit geval: de inhoud van de melding van de oud-Defensiefotograaf is te kwalificeren als een 'vermoeden van een misstand' (zie §2.2 voor de definitie). Dit geldt in ieder geval voor het contact met de stafofficier van de IGK, de adviseurs van de HDP/DJZ en de SG, waar de commissie heeft kunnen vaststellen dat er voorbeelden van vermeende misstanden genoemd zijn. Deze voorbeelden betreffen situaties waarin de veiligheid van personen in gevaar is geweest. Het gaat om gevallen die het individu overstijgen en gevaar kunnen opleveren voor het goed functioneren van de organisatie. Tot slot is er sprake van 'een redelijk vermoeden' nu de oud-Defensiefotograaf stelt de vermeende misstanden zelf te hebben waargenomen.

Zoals eerder al vermeld, wordt in deze regeling en in de handleidingen die Defensie heeft opgesteld over het meldingsproces de term vertrouwelijkheid niet gedefinieerd. De commissie hanteert daarom in dit onderzoek de omschrijvingen die het ministerie van Justitie en Veiligheid gebruikt:

"Als de identiteit van de melder bekend is, moeten degenen die betrokken zijn bij de behandeling van een melding vertrouwelijk met deze identiteit omgaan. De identiteit van de melder mag niet verder bekend worden gemaakt dan noodzakelijk is voor de procedure rond de melding. Ook met de melding zelf wordt vertrouwelijk omgegaan"

en

"Om ongewenste beschadiging van de betrokken medewerker(s) te voorkomen, krijgt de melding van meet af aan een strikt vertrouwelijke status. Hiermee bedoelen we dat alleen de verantwoordelijke en de met de directe behandeling belaste functionarissen de beschikking krijgen over de melding en de daarmee samenhangende informatie."[54]

De commissie merkt op dat het feit dat meerdere functionarissen bekend zijn met de melding van de oud-Defensiefotograaf, niet zonder meer betekent dat de vertrouwelijkheid in het geding is gekomen. Het gaat om de vraag of het essentieel is voor het behandelen van de melding dat deze functionarissen op de hoogte zijn gesteld van de inhoud van de melding en/of identiteit van de melder.

[54] Model Handreiking Melding Integriteitsschendingen en misstanden binnen het ministerie van Justitie en Veiligheid (2017), p. 16. Het ministerie van Justitie en Veiligheid valt ook onder de reikwijdte van de Klokkenluidersregeling.

Aan de hand van bovenstaande omschrijvingen wordt in deze paragraaf getoetst of de vertrouwelijkheid van de melder in de onderzochte casus in het geding is gekomen.

5.1.1. Toestemming voor hoor-en wederhoor bij de IGK

De IGK werkt in haar bemiddelingsrol op basis van hoor-en wederhoor. Dit wordt ook altijd afgesproken met degene die bemiddeling verzoekt. Ook in dit geval is de stafofficier bij het intakegesprek met de oud-Defensiefotograaf tot een aantal actiepunten gekomen en is instemming verzocht om met de juiste contactpersonen deze actiepunten op te pakken. Deze handelswijze is ook schriftelijk vastgelegd in correspondentie aan de raadsman.

Op 10 oktober 2017 eindigt de bemiddeling en wordt het de stafofficier van de IGK duidelijk dat de oud-Defensiefotograaf wil melden. De stafofficier draagt het dossier dan over. Ten aanzien van het rechtspositionele traject neemt de casecoördinator het over; de melding wordt overgedragen aan chef kabinet DS. Hiervan was de raadsman op de hoogte. De commissie meent dat de handelswijze van de IGK, inhoudende het vragen om instemming en concreet aangeven wie benaderd is of wordt, in lijn is met de eis van vertrouwelijkheid in een meldingsproces.

5.1.2. Oriëntatiefase bij de CDS

Het beginsel van vertrouwelijkheid is geschonden volgens de oud-Defensiefotograaf, omdat chef kabinet DS had gesproken met de casecoördinator van cliënt over vermoedens van misstanden en hij contact heeft gehad met de lijnmanagers van cliënt. Zie de mail van 23 oktober, zoals deze is opgenomen in § 4.2 van dit rapport, waarin chef kabinet DS toelicht met wie hij contact heeft gehad en waarom.

Uit de informatie die de commissie verzameld heeft, blijkt dat andere betrokkenen het contact met de chefs kabinetten en casecoördinator als volgt zien. Ze hebben aangegeven dat de vraag van de chef kabinet aan enkele personen in de organisatie is gedaan vanuit de beste intenties richting de oud-Defensiefotograaf en vanuit zorgoogpunt voor de medewerker. Chef kabinet heeft aangegeven dat hij bewust niet de landmacht heeft gebeld met het verzoek om uit te zoeken wat er gebeurd is, maar juist is begonnen bij casecoördinatie omdat de zorg voor de oud-Defensiefotograaf bij hen lag. Daarbij merkte hij op dat de casecoördinator altijd gevoelige zaken behandelt en hier zorgvuldig mee om gaat. Chef kabinet DS stelt niet in detail te zijn getreden over de inhoud van de melding. Een oriëntatiefase vindt vrijwel altijd plaats, volgens hem. De commissie merkt op dat dit in lijn is met de handreikingen voor leidinggevenden die in aanraking komen met meldingen. In deze oriëntatiefase is – zoals ook blijkt uit §4.2 – de naam van de oud-Defensiefotograaf genoemd en het feit dat hij wilde melden. In de herinnering van chef kabinet heeft de raadsman hem niet verzocht om vertrouwelijkheid. De raadsman stelt juist de veiligheid van zijn cliënt te hebben benadrukt. Impliciet komt dit ook naar voren in de mail van 10 oktober 2017 waarin de raadsman de chef kabinet mailt en stelt “gelet op de aard en ernst van de melding kan hij de melding niet doen op het niveau van CLAS; eerder op het niveau van CDS”.

De chef kabinet DS heeft dus met meerdere mensen, zowel binnen als buiten de lijn, contact gehad over de melding. Daarbij is telkens de identiteit van de melder genoemd en het feit dat hij wilde melden. In het schriftelijke contact zijn evenwel geen details gedeeld over de mogelijke misstanden. Chef kabinet heeft aan de commissie verteld dat hij pas kennis heeft genomen van de misstanden naar aanleiding van de mediapublicaties. Hij was wel – vanuit zijn vorige functie als commandant van de oud-Defensiefotograaf –op de hoogte van diens ervaringen die de oorzaak zijn van zijn PTSS.

Het contact dat de chef kabinet heeft opgenomen met de casecoördinator en met de integriteitsadviseur beschouwt de commissie als noodzakelijk voor deze oriëntatiefase. De casecoördinator is het beste op de hoogte van de situatie van de oud-Defensiefotograaf. Daarnaast is de functie van casecoördinatie gebaseerd op vertrouwen richting de medewerker en gaat hij vertrouwelijk om met zaken die voortvloeien uit de functie. De COID dient betrokken te worden op het moment dat er over (vermeende) integriteitschendingen wordt gesproken.

De lijn is eveneens geïnformeerd. De reden daarvoor heeft chef kabinet DS in zijn mail van 23 oktober 2017 uiteengezet aan de raadsman (zie §4.2). In het stappenplan voor de behandeling van de casus, opgesteld door de COID en besproken met chef kabinet, was ook opgenomen dat CDC en CLAS geïnformeerd zouden worden. Dit staat wel op gespannen voet met de vertrouwelijkheid, althans in ieder geval wat betreft de identiteit van de melder. Enkel degenen die belast zijn met de behandeling van de melding, zouden moeten worden geïnformeerd. Voorts is het informeren van CLAS en CDC niet in lijn met de wens van de melder, nu de raadsman expliciet in zijn mail heeft gezet dat de oud-Defensiefotograaf meende dat hij

de melding niet op het niveau van CLAS zou kunnen doen. Daarbij moet rekening worden gehouden met het feit dat de top van een organisatie onmogelijk met alle medewerkers die dat wensen zelf contact kan hebben. Het is daarom begrijpelijk dat de organisatie probeert om de melding een niveau lager neer te leggen. Het feit dat chef kabinet de vraag teruglegt bij het Defensieonderdeel is in dat opzicht ook logisch. Dat neemt niet weg dat in dit geval – waar gewezen is op de wens om op een zeker niveau te melden – de raadsman om toestemming had moeten worden gevraagd voordat de lijn bevraagd zou worden om meer informatie. Dat had chef kabinet DS in dit geval ook moeten doen, naar mening van de commissie.

5.1.3. Need-to-know door de adviseurs van HDP/DJZ

De casecoördinator stuurt op 26 oktober 2017 de adviseur van de HDP de mailwisseling door tussen chef kabinet DS, de integriteitsadviseur en de casecoördinator zelf waarin wordt afgesproken dat de COID nu contact op zal nemen met de raadsman van de oud-Defensiefotograaf. De adviseur van de HDP reageert hierop – enkel over het punt ten aanzien van contact met de COID – door dezelfde dag een terugkoppeling te geven van het gesprek dat hij voerde op 19 oktober met de adviseur van DJZ.

Zowel de adviseur van de HDP als de casecoördinator werken op diverse dossiers samen aan individuele casuïstiek. Zij geven aan dat informatie gedeeld wordt binnen een kleine kring van betrokkenen waarvan zij weten dat dit niet buitenkamers gaat, om op maatwerk gerichte zorg te verlenen voor medewerkers. De schriftelijke communicatie bevestigt dit beeld, meent de commissie. De vertrouwelijkheid is geborgd; nu de informatie enkel gedeeld wordt tussen betrokkenen bij het meldingsproces en beperkt wordt tot hetgeen op dat moment relevant is (de COID in stelling brengen om de melding te behandelen).

5.1.4. 'Ter informatie' door de SG

De SG reageert op 3 november op de brief van de raadsman van 1 november per mail. Zijn reactie, waar dus het bericht van de raadsman onder hangt, stuurt hij door aan de COID met het verzoek om dit op te pakken. De bijlage bij de oorspronkelijke mail van de raadsman, inhoudende de brief van de raadsman waarin de misstanden geformuleerd zijn en de naam van de oud-Defensiefotograaf genoemd is, zit eveneens bij deze mail. In dit bericht cc't de SG een twaalftal personen. Dit betreft de ambtelijke, militaire en politieke top van het ministerie. Uit het gesprek van de commissie met de SG blijkt dat hij dit deed omdat op dat moment reeds bij deze kring van personen bekend was dat de dag erna een artikel over de oud-Defensiefotograaf gepubliceerd zou worden in het NRC. Uit de schriftelijke correspondentie die de commissie heeft ontvangen blijkt inderdaad dat op 2 november aan het einde van de middag een journalist van de NRC vragen stelde over deze zaak aan de directie Communicatie. Het is daarom niet onaannemelijk dat de kwestie aan de orde is gekomen tijdens het ochtendberaad van de volgende dag waar de ambtelijke, militaire en politieke top aan deelnemen. De SG wilde met zijn bericht laten weten dat de COID de zaak verder op zou pakken.

Het brede cc-en voldoet niet aan de eis van vertrouwelijkheid. Zowel met de identiteit van de melder, als met de inhoud van de melding, is op dat moment niet vertrouwelijk omgegaan. De commissie stelt vast dat het in een grote organisatie noodzakelijk is om de top van de organisatie te informeren, te meer nu zij reeds bekend was met de zaak vanwege de aanstaande publicatie. Als dit zonder de bijlage was gebeurd, was dit evenwel voldoende geweest om het doel te bereiken, namelijk hen laten weten dat de COID de melding op zou pakken. Op die manier was alleen 'need- to- know' informatie verspreid (zie § 2.5). De SG had zich kunnen realiseren, zeker gelet op de inhoud van de brief van 1 november, dat een brede verspreiding niet strookt met de vertrouwelijkheid waar in de brief om wordt verzocht. De brief benoemt letterlijk "De genoemde vrees en wens om anoniem te melden heeft hij [*red.* de oud-Defensiefotograaf] daar benadrukt". De commissie heeft in de schriftelijke correspondentie die is overlegd ook aangetroffen dat deze mail en brief verder verspreid zijn de Bestuursstaf in. Het risico van verdere verspreiding heeft zich dus verwezenlijkt, dit maakt een melder kwetsbaar.

De daaropvolgende communicatie met de raadsman deelt de SG enkel met een beperkt aantal adviseurs (Bureau Secretaris-Generaal, COID), met het verzoek om hem van advies te voorzien.

Daarnaast moet vermeld worden dat de commissie in het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf een merkwaardige discrepantie waarneemt tussen de wens van de raadsman en zijn cliënt om veilig te kunnen melden en het contact met de

media. De dag na het procedurele antwoord van de SG op de brief van de raadsman waarin hij een melding doet van een vermoeden van een misstand, verschijnt een artikel over de oud-Defensiefotograaf in de NRC met naam en toenaam. Hierin is beschreven dat de oud-Defensiefotograaf compromitterende foto's en video-opnames heeft gemaakt tijdens uitzendingen in Afghanistan en Tsjaad. Ook vermeldt het artikel dat de oud-Defensiefotograaf en de raadsman al vanaf begin augustus van dat jaar een groot aantal andere misstanden probeert te melden. Vanaf 4 november 2017 is dus de identiteit van de oud-Defensiefotograaf en het onderwerp waar over hij wil melden, openbaar. De commissie kan niet goed constateren waarom het veiligheidsargument, waar de oud-Defensiefotograaf en diens raadsman sinds augustus dat jaar op (zouden) hebben gewezen, op dat moment niet langer doorslaggevend is. Dit wordt immers als reden gegeven waarom de oud-Defensiefotograaf niet wil in gaan op het voorstel van chef kabinet DS om contact op te nemen met de integriteitsadviseur.

5.2 Zorgvuldigheid

In deze paragraaf wordt bekeken of de melding van de oud-Defensiefotograaf volgens de daartoe geëigende procedures adequaat en effectief is opgepakt. Daarbij heeft de commissie expliciet aandacht besteed aan de wijze waarop de melder tegemoet is getreden gedurende het proces (de cultuur-dimensie).

5.2.1 Handelen volgens de geldende processen

De meldingsstructuur, waarin een melder in beginsel een melding indient bij zijn leidinggevende heeft in geval van het meldingsproces van de oud-Defensiefotograaf tot gevolg gehad dat door de IGK naar de leidinggevende is verwezen in de vorm van chef kabinet DS. Uit navraag bij de stafofficier IGK blijkt dat dit was ingegeven door het feit dat de oud-Defensiefotograaf een landmacht militair was, die werkzaam was voor het CDC en tijdens zijn uitzendingen telkens onder verschillende commandanten viel. De overkoepelende commandant is dan de CDS.
Chef kabinet DS (die naar mening van de commissie niet in een leidinggevende lijn zat ten aanzien van de oud-Defensiefotograaf) heeft na contact met anderen de raadsman naar de COID verwezen. De SG, wel te beschouwen als leidinggevende, verwees direct naar de COID. De functionarissen van DJZ en HDP, volgens de commissie niet te beschouwen als de lijn, hebben in hun gesprek met de raadsman en de oud-Defensiefotograaf ook verwezen naar de COID. Het is opvallend dat, ondanks deze verwijzingen naar de COID, het niet lukt om de COID in stelling te brengen om het meldgesprek te voeren.

De commissie meent dat alle betrokkenen in het onderhavige proces, waar een direct leidinggevende of hiërarchische lijn met betrokkene ontbreekt, direct – als ware het een Pavlov reactie – naar de COID hadden moeten verwijzen. De SG verwijst wel in zijn eerste reactie aan de raadsman direct naar de COID, maar toch leidt de korte mail van de SG ertoe dat er discussie ontstaat tussen hem en de raadsman over de procedure. Het antwoord van de SG zelf is opvallend in zo'n grote organisatie, juist omdat het risico bestaat dat er een mailwisseling ontstaat waar een SG zich niet meer afzijdig van kan houden. Het feit dat alle partijen zelf bemoeienis hebben met de casus, toont overigens wel hun betrokkenheid. Dit geldt niet alleen voor de SG: de commissie heeft over het algemeen de indruk gekregen dat de Defensieorganisatie zich betrokken voelde, en nog altijd voelt, bij de oud-Defensiefotograaf.

Het voordeel van verwijzen naar de COID is dat de diverse contactmomenten van melders geregistreerd kunnen worden en zo kan wellicht worden voorkomen dat er meldingstrajecten parallel gaan lopen. Dat is in complexe casuïstiek zoals onderhavige een reëel risico. Ten aanzien van de oud-Defensiefotograaf liepen verschillende trajecten (zorg- en rechtspositie). Dit resulteerde er in dit geval in dat de functionarissen van HDP en DJZ vanuit ieder een eigen rol (rechtspositie en jurist t.a.v. ontslagbesluit) een gesprek met de oud-Defensiefotograaf aan zijn gegaan en dit – achteraf gezien - vanuit de kant van de melder onder andere ten doel had om een vermoeden van misstanden aan te kaarten. Keerzijde van het verwijzen naar één instantie is dat het voor een melder ontmoedigend kan overkomen als hij van de ene instantie van Defensie, waar hij bijvoorbeeld met vragen omtrent het ontslagtraject zit, naar de andere instantie binnen diezelfde organisatie (in casu: de COID om te melden) wordt gestuurd. Met name in dit geval, waar het een medewerker met PTSS betreft, kan dit tegenargument zwaar wegen. Toch lijkt het noodzakelijk om meldingen goed in behandeling te kunnen nemen dat dit op een centrale plek gebeurt, waar de expertise in huis is en de eenduidige aanpak geborgd is.

Daarbij vindt de commissie het in onderhavige casus relevant dat de oud-Defensiefotograaf zich heeft laten vertegenwoordigen door een raadsman, die ervaring heeft met de defensieorganisatie. De raadsman heeft in ieder geval in oktober 2017 twee paden tegelijk bewandeld (chef kabinet en HDP/DJZ), zonder dit aan zijn gesprekspartners te

communiceren. De raadsman handelt, met name door het contact met HDP en DJZ, niet volgens de geldende processen om zaken te melden, die wel bij hem bekend zijn gelet op de verwijzing naar de Klokkenluidersregeling. De oud-Defensiefotograaf zelf geeft overigens in de gesprekken met de commissie aan dat hij wilde spreken met de CDS en daar zijn beeldmateriaal wilde afgeven. Meer algemeen concludeert de commissie dat het meldingsgedrag van de oud-Defensiefotograaf niet past in de structuur die Defensie hiervoor heeft ingericht.

5.2.2 Discrepantie (h)erkennen begrip 'melding'

De vraag komt op in welke gevallen van actoren binnen de organisatie verwacht mag worden, of zou moeten worden, dat zij proactief handelen. Met andere woorden: is het noodzakelijk dat een melder het begrip van 'melding' gebruikt alvorens dit op een voortvarende wijze wordt opgepakt binnen Defensie? Daarbij is relevant dat in de handreikingen en leidraden voor leidinggevenden rekening wordt gehouden met het feit dat medewerkers niet altijd duidelijk (weten hoe ze moeten) aangeven dat ze geconfronteerd zijn met ongewenst gedrag: het gesprek met een commandant moet het doel van een medewerker duidelijk maken.

De stafofficier van de IGK stelt dat hij op 10 oktober voor het eerst hoort over de misstanden. Uit de terugkoppeling van het gesprek dat plaatsvindt op 28 augustus met de IGK blijkt dat er is gesproken over zaken die integriteit raken, te weten het proces van individueel uitzenden (het voelen als een 'outsider' in groepen mariniers, zijn voorgangers die waren omgekomen waar hij niet van wist, het feit dat hij niet wil praten over wat er is gebeurd). Op 10 oktober had de IGK nog altijd geen contact gelegd met het Media Centrum Defensie over het signaal dat de raadsman en de oud-Defensiefotograaf hebben gegeven ten aanzien van de 'wijze van uitzending en nazorg'. De stafofficier scheidt de 'uitzending en nazorg' van de vermeende misstanden. In hoeverre dat terecht is, kan de commissie niet beoordelen. De beschikbare informatie toont tegenstrijdigheden op dit onderdeel. Het neemt echter niet weg dat de IGK twee maanden na ontvangst van het signaal van de oud-Defensiefotograaf over de wijze van uitzending en nazorg nog geen actie heeft gepleegd op dit punt. De stafofficier van de IGK geeft hier in het gesprek met de commissie meerdere redenen voor. Ten eerste hadden de andere punten ten aanzien waarvan bemiddeling werd verzocht prioriteit: hier zat een tijdslimiet op. Ten tweede overleed de commandant van het MCD in die periode. De commissie begrijpt dat prioritering noodzakelijk is, maar meent tegelijk dat dit punt wel duidelijk op de lange baan is geschoven. Het valt op dat het punt ten aanzien van MCD niet benoemd wordt in de mail van 6 september aan de raadsman waarin de stafofficier een weergave geeft van de stand van zaken. Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat dit punt geen opvolging zou krijgen, te meer nu de stafofficier aangeeft ten aanzien van de twee andere punten bemiddelingsruimte te zien. De commissie ziet het juist als rol van de IGK om binnen de organisatie aandacht te vragen voor de door de oud-Defensiefotograaf ervaren 'uitzonderlijke situatie' waaronder hij is uitgezonden. De stafofficier van de IGK herkent de problematiek van individuele functionarissen die meegaan op uitzending. Hij heeft de commissie verteld dat hij dit punt ook wilde oppakken. De commissie maakt hieruit op dat de stafofficier alertheid toonde ten aanzien van een mogelijke weeffout in het systeem van nazorg van deze specifieke categorie functionarissen, maar dat hij niet uit het verhaal van de oud-Defensiefotograaf opmaakte dat er sprake zou zijn van een melding.
Concluderend kan de commissie zich daarom vinden in het begrip 'signalering' zoals dat door de raadsman is gebruikt in de brief aan de IGK. De commissie stelt vast dat op deze signalering, ruim twee maanden na de brief waarin verzocht is om bemiddeling, nog geen concrete actie was ondernomen.

Vanaf 10 oktober 2017 wordt onomstotelijk gesproken door de oud-Defensiefotograaf over het melden van misstanden zowel richting de stafofficier van de IGK, chef kabinet als uiteindelijk de SG. Wat betreft het gesprek met de HDP en DJZ kan dit niet worden gesteld: hoewel het de intentie van de oud-Defensiefotograaf en de raadsman mede is geweest om melding te doen, waren de medewerkers van Defensie voorafgaand aan het gesprek in de veronderstelling dat het gesprek tot doel had om het rechtspositionele traject van de oud-Defensiefotograaf te bespreken. Uit de interviews met betrokkenen blijkt evenwel dat tijdens dat gesprek wel is gesproken over misstanden (zie §4.3)

Uit het gesprek met chef kabinet DS blijkt dat hij de melding van de raadsman op heeft gepakt als een melding. De acties die hij heeft ondernomen, zijn stappen die hij normaliter in een meldingsproces zet.
De integriteitsadviseur stelt zich echter in het gesprek met de commissie op het standpunt dat er geen sprake is van een melding. Er zou melding zijn gemaakt van het willen melden. Dit standpunt ziet de commissie ook terug in de mail van de SG aan de raadsman op 7 november 2017. De commissie kan zich hier niet in vinden. Daarbij onderkent de commissie dat door

de verschillende lijnen die ten aanzien van de oud-Defensiefotograaf lopen (rechtspositioneel/zorg) en de verschillende betrokkenen daarbij, niet van meet af aan duidelijk is geweest dat het doel van de oud-Defensiefotograaf is om misstanden te melden. Zie voor een grafische weergave hiervan pagina 24 van dit rapport. De wens om te melden en de melding zelf worden echter concreter benoemd naarmate de tijd vordert, zowel mondeling (gesprek HDP en DJZ) als schriftelijk (SG). De commissie constateert daarom een toenemende mate van concreetheid, die het hoogtepunt bereikt in de brief van de raadsman aan de SG van 1 november waar een achttal misstanden wordt benoemd. In een bericht van de directeur COID aan de staatssecretaris wordt dit als volgt gewaardeerd:
'De brief geeft een opsomming van zaken zonder dat deze zijn uitgewerkt. Daartoe is meerdere keren geprobeerd om hem concreet te laten maken waar zijn meldingen over gaan. Dhr. [*red.* oud-Defensiefotograaf] was reeds concreter op TV en (eerder) in de krant dan in zijn brief.'

Het klopt dat de defensiefotograaf concreter is geweest in de media dan in de brief aan de SG op 1 november. Uit de artikelen in november en december 2017 valt op te maken in welke landen en jaren de misstanden zouden hebben plaatsgevonden. Dat de melder hierover vervolgens – om hem moverende redenen – niet in gesprek wil gaan of niet concreter wil worden jegens Defensie, doet naar mening van de commissie niets af aan het feit dat er gemeld is. Het zou hoogstens tot de conclusie kunnen leiden dat de melding als zodanig ongegrond is, omdat hij onvoldoende aanknopingspunten bevat om actie op te ondernemen. Hierbij zij herhaald dat nergens binnen Defensie is vastgelegd waar een melding inhoudelijk aan moet voldoen, voordat het als formele melding wordt bestempeld. De commissie vindt het opmerkelijk dat het gebrek aan meer concrete inhoud van de onderhavige melding de oud-Defensiefotograaf wel wordt tegengeworpen.

5.2.3 Tijdsverloop

De commissie constateert grote verschillen in de snelheid waarmee spelers in het proces in actie komen. Naar de mening van de commissie duurt het lang voordat de IGK het bemiddelingsverzoek oppakt. Dit heeft te maken met de zomerperiode: 3,5 week na ontvangst van het verzoek vindt het eerste gesprek pas plaats (27 augustus). Vervolgens onderhoudt de functionaris van de IGK wel regelmatig contact met de raadsman (elke twee weken). Uit de mailwisseling die de commissie heeft ontvangen van de IGK blijkt dat de IGK-functionaris de twee punten waar hij bemiddelingsruimte ziet vanaf het eerste gesprek oppakt. Met het derde punt – de wijze waarop men wordt uitgezonden – is echter op 10 oktober nog niets mee gedaan. De redenen hiervoor zijn al in §5.2.2 uiteengezet. Daaraan voegt de commissie toe dat gelet op het feit dat dit punt integriteit raakt en daarmee extra kwetsbaar is, dit met dezelfde voortvarendheid had moeten worden opgepakt als de overige zaken waar de raadsman bemiddeling voor zocht bij de IGK. Als dat niet mogelijk is, dan zou dat expliciet gecommuniceerd moeten worden aan de betrokkene om te voorkomen dat de indruk gewekt wordt dat het onderwerp in het luchtledige blijft. Chef kabinet en de adviseurs van DJZ en HDP komen direct in actie wanneer zij geconfronteerd worden met het verzoek van de raadsman. Chef kabinet en de integriteitsadviseur houden bovendien het tijdsverloop in de gaten, door de raadsman te rappelleren wanneer hij (nog) geen antwoord heeft gegeven op voorstellen van hun zijde.

Het gesprek tussen de HDP en de raadsman 'waarbij er gezocht zal worden naar een oplossing die recht doet aan alle betrokkenen' vindt pas plaats op 13 december. Dit gesprek is op 21 november voorgesteld door de SG en is op 23 november geaccepteerd door de raadsman. De datum van 13 december leidt – zo begrijpt de commissie de mail van de raadsman van 4 december aan de SG – tot frustratie bij de raadsman en de oud-Defensiefotograaf. Uit mailwisselingen blijkt dat op 21 november de SG al op de hoogte is gebracht door de COID dat de oud-Defensiefotograaf tempo wil maken. Het komt de commissie voor dat er onnodig veel tijd over heen is gegaan, gelet op de gevoeligheid van tijdsduur in deze casus. Het gaat hier immers om een medewerker die stelt op dat moment al bij drie instanties te hebben gemeld vanaf oktober, al drie weken in een maildiscussie met de SG zit, in de tussentijd de media heeft opgezocht en bovendien meent zijn veiligheid in het geding is geweest gedurende het meldingsproces. Zowel vanuit bestuurlijk- als vanuit zorgoogpunt kan de commissie de tijdsduur niet goed plaatsen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de raadsman op 27 november de uitnodiging voor het gesprek had ontvangen via de integriteitsadviseur en pas op 4 december zijn ongenoegen over de datum liet weten aan de SG. Ook vanuit zijn kant was een tijdige reactie passend geweest, als hij dit vervolgens de organisatie tegenwerpt.

5.2.3 Bejegening

'Recht doen aan alle betrokkenen' is een veelgebruikt credo binnen Defensie in het meldingsproces. Dit betekent dat er niet alleen oog is voor de belangen van melder, maar ook voor die van overige betrokkenen. De commissie ziet dat Defensie in het onderhavige meldingsproces de (positie van) andere betrokkenen bij de vermeende misstanden tot nu toe ongemoeid heeft gelaten. Defensie heeft geen onderzoek laten instellen naar aanleiding van 'het signaal' dat de oud-Defensiefotograaf heeft gegeven inzake de vermeende misstanden. De oud-Defensiefotograaf, die naar mening van de commissie wel degelijk gemeld heeft en niet enkel een signaal heeft afgegeven, wilde juist niet dat het (vermeende) belaste beeldmateriaal repercussies zou krijgen voor individuele collega's. Indien Defensie de beelden te zien zou krijgen en strafbare feiten zou constateren, is zij echter verplicht hier aangifte van te doen. Daar is de oud-Defensiefotograaf tijdens de bespreking op 19 oktober met de adviseurs van HDP en DJZ ook op gewezen. Met als gevolg dat de oud-Defensiefotograaf zijn melding niet (meer) wilde onderbouwen met feitelijk materiaal. Het wel of niet afgeven van beeldmateriaal raakt dus twee tegengestelde belangen. Daarbij speelt een rol dat het gaat om hard bewijs. Beeldmateriaal kan hard bewijs vormen van misstanden. Op basis daarvan zou Defensie dus direct actie kunnen ondernemen. Tegelijkertijd begrijpt de commissie dat een medewerker met PTSS die vreest voor de gevolgen van het afgeven van het materiaal, er juist van af ziet om beeldmateriaal af te staan dat het harde bewijs kan vormen.

De patstelling ten aanzien van het beeldmateriaal lijkt niet gemakkelijk te kunnen worden doorbroken. Indien de wens naar het onderzoek van de misstanden nog zou bestaan, lijkt de hoogst haalbare middenweg de situatie waarin de oud-Defensiefotograaf in gaat op het (meermaals gedane) aanbod van Defensie om samen te bezien in een oriënterend gesprek wat er voor hem nodig is om zich veilig te voelen om zijn ervaringen toe te lichten. Hier staat tegenover dat Defensie de eis van het overleggen van het beeldmateriaal los moet laten en, gelet op het feit dat ze een lerende organisatie wil zijn, zich bereid moet tonen om met de reeds beschikbare informatie een stap te zetten naar aanleiding van de melding.

Voorts waren ten tijde van het contact tussen de SG en de raadsman de SG en diens adviseurs op de hoogte van het feit dat de raadsman en de oud-Defensiefotograaf eerder naar de COID zijn verwezen. Dat eerder contact met de COID niet tot een meldgesprek heeft geleid, wordt niet onderkend in het antwoord van de SG aan de raadsman op 3 november. Verder valt op dat de SG in de correspondentie met de raadsman uitgebreid ingaat op de meldstructuur van Defensie. De vraag komt op of hiermee recht wordt gedaan aan de "melding van een vermoeden van een misstand" die de melder meent te hebben gedaan per brief van 1 november. In deze brief wordt immers ook uiteengezet dat eerdere meldingspogingen tot dan toe onsuccesvol zijn gebleken. De uitgebreide beschrijving van de meldstructuur die de SG stuurt aan de raadsman van de melder lijkt in dat licht mosterd na maaltijd.

In het verlengde daarvan geldt dat de raadsman en de oud-Defensiefotograaf hebben ervaren dat er door de organisatie meermaals formalistisch is gereageerd, terwijl het in hun ogen toch duidelijk was dat de oud-Defensiefotograaf gemeld had. Ook de commissie is het opgevallen dat de DJZ en de SG in 2017 een formele route hebben gekozen, wat heeft geleid tot uitgebreide mailwisselingen, maar niet tot een oplossing. De commissie meent dat – als eenmaal in contact is getreden met de top van het ministerie – het in dit geval de voorkeur had verdiend om samen in gesprek te gaan, in plaats van deze mailwisselingen te voeren die duidelijk losstaan van het doel dat de oud-Defensiefotograaf voor ogen had. Dit geldt voor zowel de raadsman als Defensie.

5.2.4. Status onbekend

Uit navraag bij de Hoofd Directeur Personeel (HDP) blijkt dat hij zijn gesprekken in lopende casuïstiek altijd met een collega doet. Op verzoek van de raadsman vond het gesprek tussen hen twee op 13 december 2017 wel onder vier ogen plaats. Het verbaast de commissie dat de uitkomst van het gesprek tussen de HDP en de raadsman op 13 december 2017 nergens is vastgelegd. De integriteitsadviseur heeft de HDP geadviseerd om een passage over de melding in te voegen in diens terugkoppeling aan de raadsman. Dit is niet gebeurd. De commissie heeft hierover navraag gedaan bij de raadsman en de oud-Defensiefotograaf. Laatstgenoemden vonden het niet vreemd dat HDP niet over de meldingen is begonnen. In hun ogen stond de melding op dat moment stil, omdat de SG op 21 november had voorgesteld de melding over de melding aan te houden. Het gesprek met de HDP ging in hun ogen over het rechtspositionele traject en was losgekoppeld van het meldingsproces.

Het is goed voorstelbaar dat de raadsman en de HDP in het gesprek van 13 december 2017 andere zaken bespraken met betrekking tot de oud-Defensiefotograaf; er liepen immers diverse trajecten ten aanzien van betrokkene waar de HDP eindverantwoordelijk voor is. Het gesprek met de HDP is echter op suggestie van de SG tot stand gekomen, naar aanleiding van de brieven en mailwisselingen met de raadsman die stuk voor stuk over meldingen van vermeende misstanden gaan. De commissie meent dan ook dat er geen misverstand over kan bestaan dat het gesprek tot doel heeft om hierover te spreken. Als uiteindelijk blijkt dat in het gesprek van 13 december niet(-inhoudelijk) over de meldingen wordt gesproken, mag verwacht worden van een organisatie die diezelfde maand een commissie heeft in laten stellen naar veilig melden, dat hier op wordt teruggekomen richting de raadsman. Overigens geeft de HDP aan dat hij wel procedureel heeft gesproken over het doen van meldingen, de raadsman herinnert zich dit niet. Wel herinnert hij zich dat er over commissie Giebels is gesproken, want die commissie was de week voorafgaand aan het gesprek met de HDP ingesteld. De commissie vindt het onbegrijpelijk dat alle brieven en mailwisselingen met de top van het ministerie niet op een zorgvuldige wijze zijn afgerond door Defensie. Het proces heeft geen – traceerbaar – einde gekregen. Dit blijkt ook uit het feit dat een jaar later de raadsman de SG weer benaderd. Hierbij moet opgemerkt worden dat de raadsman en de oud-Defensiefotograaf zelf ook de kwestie hebben laten rusten.

6. Conclusies en aanbevelingen

De commissie heeft van de staatssecretaris de opdracht gekregen om 'feitelijk onderzoek te verrichten naar de wijze waarop Defensie is omgegaan met de melding van de ex-Defensiefotograaf'. Deze opdracht komt voort uit de stelling van de staatssecretaris dat 'alle medewerkers van Defensie zich onder en bij elkaar en bij de organisatie veilig moeten kunnen voelen'. Daarnaast heeft de commissie de opdracht gekregen om 'aanbevelingen te doen voor de toekomst'. [55]

Dit hoofdstuk bevat de conclusies van het onderzoek en de aanbevelingen die op basis daarvan geformuleerd kunnen worden. Hierbij dient de kanttekening geplaatst te worden dat het onderzoek van de commissie, conform opdracht, zich richt op één specifieke casus, waarbij het mogelijk is dat deze niet representatief is voor de wijze waarop binnen Defensie met meldingen wordt omgegaan. De eventuele toepasbaarheid van de aanbevelingen in den brede zal – uiteraard – moeten worden bezien door de Defensieorganisatie.

6.1 Conclusies

Deze paragraaf bevat de conclusies ten aanzien van de drie onderzochte dimensies van het meldingsproces: structuur, processen en cultuur. Deze dimensies worden achtereenvolgens besproken; daarbij merkt de commissie op dat ze een zekere mate van overlap hebben.

6.1.1. Invulling van de structuur onvoldoende duidelijk

Naar het oordeel van de commissie is de meldingsstructuur op zichzelf voldoende duidelijk, maar de handreikingen en aanwijzingen over de wijze waarop invulling moet worden gegeven aan die structuur niet. Op een aantal punten zijn de handreikingen en instructies voor zowel leidinggevenden als medewerkers onduidelijk, incompleet en soms zelfs tegenstrijdig. Het beginsel dat in de lijn wordt gemeld bij de leidinggevende is niet altijd bevredigend voor een melder, zeker indien het een integriteitsschending betreft waar vertrouwelijkheid expliciet een rol speelt. Te meer omdat de vertrouwelijkheid nu niet geborgd is in de structuur. Immers, in de fase van een 'formele melding' wordt de leidinggevende zelfs aangeraden om een melder te verwijzen naar een vertrouwenspersoon indien de melder behoefte heeft aan een vertrouwelijk gesprek. Daarnaast constateert de commissie dat informatie over de mogelijkheden om anoniem te melden, onvoldoende kenbaar zijn gemaakt.

De commissie concludeert verder dat het voor een medewerker op basis van het informatiemateriaal lastig te doorgronden is welk soort procedure geldt bij een situatie die als ongewenst wordt ervaren. Het verschil (en de overlap) tussen begrippen als ongewenst gedrag, integriteitsschending en misstanden is niet eenvoudig te duiden; dit is wel van belang, omdat een mogelijk vervolgstap bepaald wordt door de definitiekeuze. Deze conclusie in onderhavige casus sluit aan bij hetgeen de commissie Giebels reeds in het algemeen over melden bij Defensie heeft gesteld: "Sterker, vrijwel niemand lijkt door het oerwoud aan regelingen het bos nog te zien. Ook zijn voor vrijwel iedereen die wij hebben gesproken (en ook voor onszelf) de procedures rondom meldingen onduidelijk. Waar moet men voor welke melding zijn? Wie heeft toegang tot de informatie, wie pakt wat op en op welke termijn?"[56]

6.1.2. Melding is pas een melding als er 'melding' op geplakt is.

Hoewel leidinggevenden erop worden gewezen dat het niet altijd duidelijk is voor medewerkers hoe zij ongewenste gedragingen aan moeten kaarten, ziet de commissie toch in het meldingsproces en in de gesprekken met betrokkenen een afwachtende en reactieve houding ten aanzien van de onderzochte melding. Het label dat op een als ongewenst ervaren situatie wordt geplakt moet naar het oordeel van de commissie niet uitmaken: van de organisatie waarin medewerkers zich bezig houden met dusdanig kwetsbare processen als bij Defensie, mag een behoorlijke mate van pro-activiteit worden verwacht om dingen op te pakken waar 'iets mee zou moeten gebeuren'. Daarbij hoeft het woord melding niet te vallen; er mag meer alertheid aan de dag worden gelegd om een eenvoudige mededeling of constatering van een medewerker over een situatie die duidelijk niet in orde is, of zou kunnen zijn, als melding op te pakken. De commissie vindt het opmerkelijk dat

[55] Brief van de Staatssecretaris van Defensie d.d. 20 februari 2019 (Kamerstuk 35 000 X, nr. 101).
[56] Giebels, 'Onderzoek naar een sociaal veilige werkomgeving bij Defensie' (2018), p. 67.

betrokkenen hierover twisten in het onderhavige meldingsproces. Bovenstaande bevinding ondersteunt wat de commissie Giebels hierover zegt: “Beter zou het zijn als leidinggevenden sensitiviteit ontwikkelen voor vroege signalen van sociale onveiligheid”[57]

6.1.3. Werkwijze van Defensie

In het verlengde daarvan meent de commissie dat wanneer eenmaal bekend is in de organisatie dat er mogelijk zaken niet in orde zijn, de organisatie zich receptief moet opstellen en bereid moet zijn om hier actie op te ondernemen. Defensie moet niet nalaten om zelf een onderzoek te starten, als de melder niet de gewenste medewerking verleent. De ernst en omvang van de vermeende integriteitsschending speelt daarbij voor de commissie een belangrijke rol. Hoe ernstiger de integriteitschending, des te meer initiatief bij de organisatie komt te liggen om hiermee aan de slag te gaan. In het onderzochte meldingsproces concludeert de commissie dat Defensie te weinig pro-activiteit heeft getoond. Defensie had de melding in behandeling moeten nemen op basis van alle informatie die bekend was (inclusief hetgeen in de media is verschenen).

Verder vindt de commissie dat Defensie onvoldoende zorgvuldig heeft gehandeld door het meldingsproces, zowel intern als extern, niet af te ronden. Ook wanneer een vervolgstap ontbreekt, verdient het meldingsproces een (administratieve) afsluiting. Het feit dat vanuit Bureau SG tweemaal in het voorjaar van 2018 gevraagd wordt wat de stand van zaken is van de afhandeling van de melding zegt daarbij voldoende. Ook richting de oud-Defensiefotograaf en diens raadsman is het proces niet afgerond. Het komt op de commissie over alsof Defensie in de periode van 2018 slapende honden niet wakker wilde maken: zolang de oud-Defensiefotograaf de melding niet in herinnering brengt, bestaat die niet meer. Dit terwijl de voorbeelden van vermeende mistanden uit de melding ernstig zijn, en notabene de gehele (ambtelijke, politieke- en militaire) top hierover geïnformeerd is.

6.1.4. Veilig voelen

De commissie heeft specifiek aandacht besteed aan het ‘veilig voelen’ van de melders. De oud-Defensiefotograaf had het gevoel dat zijn veiligheid in het geding was op het moment dat de vertrouwelijkheid niet (langer) geborgd was. In dit rapport is geconstateerd dat meermaals betrokkenen zijn geïnformeerd die op basis van het ‘need-to-know’ principe niet op de hoogte hadden hoeven worden gesteld van de melding en de identiteit van de melder. Ten aanzien van vertrouwelijkheid in het onderhavige proces merkt de commissie op dat haar bevinding in deze casus een constatering van de commissie Giebels in algemene zin ondersteunt, te weten : “Persoonlijke informatie wordt zeer snel verspreid en gedeeld in de organisatie, ook personeelsvertrouwelijke informatie”.[58]

Specifiek als reactie op de vraag van de VKC van Defensie aan de staatssecretaris om te bezien hoe de melding bij de eenheid terecht is gekomen, stelt de commissie vast dat uit haar onderzoek niet volgt dat de melding de eenheid bereikt heeft door toedoen van Defensie. De commissie verstaat in casu onder ‘de eenheid’ de groep militairen met wie de oud-Defensiefotograaf op uitzending is geweest en die de vermeende integriteitsschendingen gepleegd zouden hebben. Wel heeft de commissie vastgesteld dat een militair uit deze eenheid (of: uit een van deze eenheden) zichzelf dacht te hebben herkend op een van de foto’s die de oud-Defensiefotograaf aan het NRC heeft overlegd.

6.1.5. Houding

Ten aanzien van de houding van Defensie in het meldingsproces constateert de commissie een drietal zaken. Ten eerste merkt de commissie op dat Defensie in dit proces te weinig voldaan heeft aan de eisen die door haarzelf zijn geformuleerd, met name ten aanzien van vertrouwelijkheid. Hierbij past de kanttekening dat de COID, de expert op het gebied van integriteit, wel meermaals andere betrokkenen wijst op het belang van vertrouwelijkheid.

Ten tweede meent de commissie dat betrokkenen binnen Defensie zich empathisch opstellen ten opzichte van de (persoon van) de oud-Defensiefotograaf, maar dat de aan de dag gelegde empathie in het proces tekort schiet. Dit is terug te zien in de lange mailwisselingen over formele randvoorwaarden met de raadsman en het feit dat Defensie de melding uiteindelijk niet in behandeling heeft genomen.

[57] Idem.
[58] Idem, p. 63.

De derde constatering ten aanzien van attitude ligt in het verlengde daarvan: het proces heeft te lang geduurd. Dat geldt reeds voor het tijdsdeel waarin de melding 'actief' was (augustus tot december 2017), laat staan ten aanzien van het gedeelte daarna, waarin de melding als het ware sluimert. Pas in december 2018 wordt het (onderhavige) onderzoek waar de raadsman reeds in november 2017 om heeft gevraagd, aangekondigd door de staatssecretaris.

6.1.6. Veranderlijke proceskeuzes

De commissie concludeert dat de handelswijze van de raadsman als vertegenwoordiger van de oud-Defensiefotograaf een behoorlijke stempel heeft gedrukt op het meldingsproces. Gelet op de kennis die de raadsman heeft van de procedures binnen Defensie, had verwacht mogen worden dat hij in de fase van bemiddeling bij de IGK explicieter zou zijn geweest over het feit dat zijn cliënt wilde melden. Voorts zet de raadsman bij alle vier de organisatieonderdelen waar hij de melding heeft neergelegd (IGK, chef kabinet DS, adviseurs HDP/DJZ en de SG) het proces voortijdig stop. Daardoor is het Defensie keer op keer bemoeilijkt om een vervolgstap te zetten. Ook het feit dat de oud-Defensiefotograaf en de raadsman diverse keren in de media zijn verschenen gedurende het proces heeft het verloop van het proces gefrustreerd. Het verwijt van de oud-Defensiefotograaf dat Defensie geen veilige meldomgeving heeft weten te creëren voor hem, hoe terecht dit verwijt wellicht is geweest, komt daarmee gekunsteld over. Zeker op het moment dat de oud-Defensiefotograaf de media reeds heeft benaderd voordat de SG een reactie heeft kunnen geven op de brief van 1 november 2017 (inhoudende de melding misstanden).

6.2 Aanbevelingen

1. Neem de melding van de oud-Defensiefotograaf inzake de vermeende misstanden, zoals verwoord in de brief van 1 november 2017 aan de SG, zo spoedig mogelijk op een zorgvuldige wijze in behandeling op basis van alle reeds beschikbare informatie.
2. Houd de bestaande instructies en handreikingen over het meldingsproces tegen het licht en maak er een basisdocument van, waarin alle informatie over het meldingsproces is opgenomen. Besteed daarin aandacht aan structuur, processen en aan de cultuur rondom het meldingsproces. Verwijs leidinggevenden én medewerkers naar dit document.
3. Besteed specifieke aandacht aan vertrouwelijkheid in het meldingsproces door vertrouwelijkheid zoveel mogelijk te borgen in de te volgen procedure. Dit geldt nadrukkelijk (ook) voor het vertrouwelijk kunnen melden bij leidinggevenden. De commissie denkt daarbij aan het vragen van toestemming aan de melder om contact op te nemen met andere spelers, goed na te denken over de wijze waarop (telefonisch of per mail, anoniem en algemeen, zodat bij eventuele verspreiding niet direct herleidbaar is wie het betreft) en waarom personeelsvertrouwelijke informatie gedeeld wordt. Dit kan bijdragen aan het uitgangspunt van Defensie om een organisatie te zijn waarbinnen medewerkers zich onder en bij elkaar en bij de organisatie veilig kunnen voelen.

Bijlage

Afkortingenlijst

AVD/MCD	Audiovisuele Dienst Defensie/ Media Centrum Defensie
BG	Bevoegd Gezag
BMW	Bedrijfsmaatschappelijk Werk
BS	Bestuursstaf
BSG	Bureau Secretaris-Generaal
CDC/DOSCO	Commando Dienstencentra / Defensie Ondersteuningscommando
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CLAS	Commando Landstrijdkrachten
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
CVP	Coördinator Vertrouwenspersonen
CC	Casecoördinatie
DO	Defensieonderdeel
DJZ/ de DJZ	Directie Juridische zaken/ de Directeur Juridische Zaken
GV	Geestelijk Verzorger
HDP/de HDP	Hoofddirectie Personeel/ de Hoofddirecteur Personeel
IGK	Inspecteur Generaal Krijgsmacht
MID	Meldpunt Integriteit Defensie
MVV	Melding van voorval
P&O	Personeel & Organisatie
SG	Secretaris-Generaal
VP	Vertrouwenspersoon